

01 F¹leuboto-
 02 mia est
 03 vene *recta*
 04 incisio *sanguinis*
 05 moderata effusio²

06 Fleubotomia est *iniciu*
 07 *sanitatis. mentem since-*
 08 *rat. memoriam prebet.*
 09 *vesicam purgat. cerebrum*
 10 *temperat. medullum ca-*
 11 *lefacit. auditum aperit.*
 12 *lacrimas stringit. sthoma-*
 13 *chum rectificat. fastidium*
 14 *tollit. digestionem procreat*
 15 *. vocem clariorem producit.*
 16 *sensum acuit. ventrem*
 17 *coheret. sompnum minuit.*
 18 *mesticiam aufert. sangui-*
 19 *nem extraneum eicit. sangui-*
 20 *nem proprium nutrit. et*
 21 *vitam longiorem administrat*
 22 Fleubotomia est eua-
 23 cuacio vniuersalior³ fa-
 24 rinachia⁴ pueri autem
 25 senectute cibo preassump-
 26 to alia euacuacione
 27 stante debili virtute
 28 existente raro corpore
 29 frigida *complectione*
 30 *humorum frigiditate*
 31 *uel eruditate⁵ in debita*
 32 *disposicione aeris et ni-*
 33 *mia inflacione corporis*

¹ F: lombarde, blauw, met rood penwerk, 3 regels hoog (01-03), met representant.

² Fleubotomia ... effusio (01-05): introductie in grotere letter (formata).

³ vniuersalior: boven de n een doorgehaalde punt op de i.

⁴ farinachia: lees 'farmachia'.

⁵ eruditate: lees 'cruditate'.

01 *nec constipacione ventris stante*
 02 *non fiet fleubotomia*
 03 *Fleubotomia est facienda*
 04 *per se¹ quando sanguis in qualita-*
 05 *te uel in quantitate peccat*
 06 *uel in vtroque Per accidens*
 07 *in magnitudine morbi et*
 08 *pulsus ut attrahatur ma-*
 09 *teria ad ~~pacem~~ partem² ad quam debet*
 10 *fieri euacuacio et ut di-*
 11 *uertatur ad partem compositam ut*
 12 *fiat diminucio materie*
 13 *Quando debent fleubotomari*
 14 *vene circa caput ligetur*
 15 *collum per 3 uel 4 digitos*
 16 *accuratur cura ~~quando~~ similiter quando*
 17 *fleubotomantur vene genuum*
 18 *et tibiaram ligandum est crus*
 19 *et trahendus est sanguis cum*
 20 *fricacione manuum ad locum*
 21 *fleubotomandum laterum pe-*
 22 *dum post commestionem brachiorum*
 23 *autem ante Quando partes extreme*
 24 *minuuntur ponende sunt in*
 25 *aqua calida eciam nulla ve-*
 26 *na percussienda est in profundo*
 27 *ne ledantur musculi nerui et*
 28 *arterie In apercione est timor*
 29 *venarum fleubotomatarum vna est*
 30 *in medio frontis que aperienda*
 31 *est in antiquis passionibus*
 32 *ut in morphea in prurigine*
 33 *scabie³ et in passionibus oculorum*
 34 *minuitur Cephalica brachij*

¹ se: bovengeschreven, met verwijsteken.

² partem: bovengeschreven, boven doorgehaald 'pacem'.

³ scabie: e bovengeschreven, boven doorgehaald ei.

01 ante *apercionem* venarum capitis
 02 alia in summitate nasi que
 03 valet contra fluxum oculorum Vene
 04 labiorum propter apostemata ex-
 05 istencia in ore et in igguine
 06 Vene palati que 4 sunt
 07 propter fluxum reumatis dolores
 08 facientes in dentibus Vene
 09 angulorum oculorum propter passiones
 10 eorundem Vene temporum propter
 11 emigraniam et dolorem capitis
 12 et ille vocantur iuueniles *secundum*
 13 auicennam quarum incisio tollit
 14 potenciam generandi Vene que
 15 sunt sub lingua aperiuntur
 16 in squinancia et vicio spuma-
 17 lium Due vene colli que
 18 vocantur ~~guydei~~ *guydei* aperi-
 19 untur in ~~pa~~ principio lepre Bra-
 20 chij et manus communiter quinque
 21 venis aperiuntur quarum
 22 quinque in curuatura brachij
 23 Prima cephalica 2^a basili-
 24 ca siue epatica 3^a media-
 25 na siue *carciata*¹ 4^a assella-
 26 ris 5^a funis brachij 6ta
 27 est saluatella que tantum fleu-
 28 botomatur inter auricularem
 29 et medicum Cephalica
 30 euacuat a partibus supra
 31 collum et incipit ab hume-
 32 ribus et tendit ad partem sinistram
 33 brachij Basilica a partibus

¹ *carciata*: lees 'cardiaca'.

01 sub collo euacuat ut
 02 a pectore et epate vnde
 03 in passionibus pectoris et
 04 epatis plerumque valet me-
 05 diana inter istas duas
 06 et est ramus vtriusque et
 07 vndique euacuat et
 08 vniuersaliter non sic quidam
 09 dicunt quia a corde Sed
 10 quia ramus cephalice et
 11 basilice et ideo cephalicam
 12 et basilicam non inuenimus
 13 pro eis sumus¹ medianam
 14 De assellari est idem iudicium
 15 cum basilica et eam sequitur
 16 immediate funis brachij
 17 sequitur cephalicam et tendit
 18 ad partem siluestram et est
 19 idem iudicium de ea et
 20 cephalica et ideo solum
 21 consuemus flebotomisare
 22 istas tres scilicet cephalicam
 23 medianam et basilicam
 24 . sub basilica est arteria
 25 et iuxta eam est vermis
 26 et ~~supra eam vermis basi-~~
 27 ~~lissicus Iuxta cephalicam~~
 28 musculus sub carne nata
 29 est vermis et supra eam vermis
 30 subalissicus Iuxta cepha-
 31 licam musculus et illa
 32 magis et minus timendum²
 33 est in flebotomia.

¹ sumus: lees 'sumimus'.

² timendum: lees 'timenda'.

01 Saluatella inciditur in
 02 sinistra manu splenis
 03 et emoroydelrum¹ matricis
 04 et renum in dextra cau-
 05 ses ypocundriorum Est
 06 autem alia vena inter pol-
 07 licem et indicem que valet
 08 capiti et oculis. vene
 09 laterum valent angustie
 10 anhelitis scilicet in dextra
 11 parte contra ydropisim que
 12 in sinistra contra passionem
 13 splenis Vene impucij
 14 et sunt superiores que valent
 15 contra vicia renum et ad
 16 tumescencionem ~~intesticulorum~~
 17 testiculorum et dolorem eorum
 18 Vene sub genibus 4
 19 valent apostematibus et
 20 vesice dolori lumborum
 21 et testiculorum Due vene
 22 soffene vna interior et
 23 vocatur domestica et valet contra
 24 recencionem² menstruorum et
 25 emoroydarum et in passi-
 26 onibus virge et testiculorum
 27 et splenis et secundum quosdam
 28 in fluxu sanguinis nari-
 29 um Alia vocatur siluestris
 30 siue sciatica et valet in pas-
 31 sionibus tibie et crurium
 32 et contra podagram Due

¹ emoroydelrum: lees 'emoroydarum'.

² recencionem: lees 'retencionem'.

01 in pede vna inter pollicem
 02 et articulum maiorem
 03 valet contra recensionem¹ menstruorum
 04 apostemata testium do-
 05 loribus testarum femineis
 06 lumborum Alia inter minimum
 07 articulum contra obtalmiam et
 08 pusculas oculorum et puscu-
 09 las crurium et ille sufficiunt
 10 ad vsum communem et specia-
 11 lem practicandi. facta
 12 fleubotomia vitetur
 13 sompnus et exercitium liga-
 14 cio fortis multitudo cibi
 15 et idem indigestibilis Sanguis
 16 cognoscitur quantum ad substantiam quia
 17 grossus et spissus significat ha-
 18 bundanciam grosse materie aut
 19 siccitatem subtilis valde
 20 significat indigestionem et ha-
 21 bundanciam humorum crudorum
 22 Et si sit vnctuosus significat
 23 lepram futuram aut nimiam
 24 pinguedinem Spuma
 25 subtilis ebulicionem uel gros-
 26 sam ventositatem. si sang-
 27 wis abluitur et post ablucionem
 28 apparet uel quasi carnis putredo
 29 et ipse ablutus fit albus
 30 lepram significat. si albus Fleuma

¹ recensionem: lees 'retencionem'.

01 *significat. si mediocris me-*
 02 *diocre est Si cito coagu-*
 03 *latur grossus. si tardus sub-*
 04 *tilis. si mediocris me-*
 05 *diocriter coagulatur*
 06 *sanguis ergo bonus in superi-*
 07 *ori parte versus extrema sit*
 08 *rubei coloris medio ru-*
 09 *beus non clarus in fundo*
 10 *niger Fleubotomia debet cum*
 11 *cautela fieri Fleuboto-*
 12 *mator teneat mensuram*
 13 *secundum vires etatis et mu-*
 14 *tacionem corporis Et si san-*
 15 *guis a principio exigerit*
 16 *magis vsque ad rubedinem*
 17 *effluat et defluat versus*

 18 *Estas ver dextras au-*
 19 *tumpnus hyempsque sinistras*
 20 *Percurrunt venas tollunt*
 21 *de corpore penas Nota quod¹*
 22 *omnes vene capitis post com-*
 23 *mestionem sunt minuende*
 24 *excepta vena sub mente²*
 25 *Omnes vene brachiorum sunt ante*
 26 *commestionem minuende et*
 27 *fleubotomande Omnes ve-*
 28 *ne crurium ac pedum*
 29 *sunt post commestionem trahende*
 30 *Cauendum est ne aliquis in*
 31 *seronotis³ diebus sanguinem*
 32 *minuat pericula ex hoc*
 33 *eueniunt infrascripta Si*
 34 *kalendas Ianuarij sanguinem*

¹ Estas ... penas (18-21): versregels, bruin en rood onderstreept. 'Nota quod' hoort niet bij het vers, is wel rood onderstreept.

² mente: lees 'mento'.

³ seronotis: corrupte tekstplaats, lees 'subnotatis'.

01 *trahat aut moritur infra annum*
 02 *aut visus aut sensus ei minuentur*
 03 *aut febre capitur Si 8° kalendas*
 04 *februarij aut moritur aut*
 05 *spasnum cordis aut paralism*
 06 *pacietur Si 2° kalendas marcij*
 07 *aut moritur aut spasnum aut*
 08 *paralism aut febres incurrent*
 09 *Et si quis quocumque dierum*
 10 *in marcio minuet in au-*
 11 *gusto febricitabit*
 12 *Si 3° idus aprilis aut*
 13 *statim aut quieto¹ die moritur*
 14 *aut febrem aut spasnum*
 15 *habebit Si 12 kalendas maij*
 16 *aut moritur aut emigraneam*
 17 *pacietur Si 4° idus*
 18 *Iunij aut epilenciam aut*
 19 *elephanciam incurret*
 20 *Si 8° kalendas Iulij aut moritur*
 21 *aut in iecore dolebit Et*
 22 *si 5° kalendas Iulij aut moritur*
 23 *aut suspiriosus aut morbos*
 24 *pallorum subintrabit Et*
 25 *si 3° idus Iulij aut moritur*
 26 *aut obliuiosus² erit aut viscerum*
 27 *pacietur frigora Si ij^o*
 28 *kalendas augusti aut statim*
 29 *aut 4ta die morietur et si*
 30 *ipso die pocionem sumpserit*
 31 *ante 30 dies morte peribit*
 32 *Si 4to kalendas septembris*
 33 *aut infra annum moritur*

¹ quieto: lees 'quincto'.

² obliuiosus: tweede o bovengeschreven, met verwijstekens.

01 *aut frenesim pacietur aut*
 02 *visus oculorum extinguetur*
 03 *aut scabiem aut pinguedinem*
 04 *aut sudorem ~~fe~~ fetidum*
 05 *sustinebit Et si in*
 06 *nonas septembris aut*
 07 *moritur aut spasmus habebit*
 08 *Si ij° kalendas octobris*
 09 *aut moritur aut ebetudo*
 10 *In diebus subscriptis*
 11 *qui primum lectum decu-*
 12 *buerit non viuet qui nas-*
 13 *citur non erit vitalis qui*
 14 *nupcias fecerit di-*
 15 *uorciatur uel alio modo quocumque*
 16 *separatur et qui domum uel*
 17 *alias structuras fecerit*
 18 *per incendium uel alias*
 19 *destructio contingit*
 20 *Hij sunt dies In Ianu-*
 21 *ario 1 2 5 7 et 20*
 22 *In februario 8 16 18*
 23 *et 20 In marcio 4 5*
 24 *et ~~6~~ 6 In aprili 5 10 7*
 25 *et 20 In Mayo 7 15 17*
 26 *et 20 In Iunio 20 et 24*
 27 *In Iulio 5 10 18 In au-*
 28 *gusto 9 10 et 20 In sep-*
 29 *tembri 20 In octobri ~~16~~*
 30 *16 In decembri vltimum*
 31 *Sanguinem minuere vti-*
 32 *lissimum ab 8° kalendas Iulij*
 33 *usque ad 15° kalendas augusti*

01 *qui crescit tunc et augmentatur*
 02 *sanguis postea commutationes temporum*
 03 *et cursum lune serua vtpote*
 04 *in luna 5 15 20 25 et 30*
 05 *non est fleubotomandum Dies*
 06 *caniculares intitulantur*
 07 *ante 15 kalendas augusti usque ad*
 08 *nonas septembris in quibus*
 09 *non est fleubotomandum*
 10 *nec pocio accipienda Pocio*
 11 *vero vtilis est ab 8° kalendas*
 12 *octobris usque ad 8°*
 13 *kalendas decembris ut nociuos*
 14 *humores quos estiuum tempus*
 15 *contraxerat autumpnus de-*
 16 *ponat et sic a colora¹ usque*
 17 *ad sequentem autumpnum se-*
 18 *curus eris si pocionatus*
 19 *fueris Sanguinem non minuas*
 20 *nec pocionem sumas neque*
 21 *de ansere comedas 8 et*
 22 *9 die aprilis et kalendas augusti*
 23 *et vltima die decembris et*
 24 *maxime seu presertim vltima*
 25 *die Iunij quia tunc vene*
 26 *nimis plene sunt ideo in*
 27 *hominibus in pecudibus fleu-*
 28 *botomia inscisis et alijs wl-*
 29 *neratus periculum acciderit ex*
 30 *predictis letale homo in ipsis*
 31 *diebus qui natus fuerit mor-*
 32 *te mala uel maxime la-*
 33 *bore peribit Die Ianuarij*

¹ colora: lees 'colera'.

01 nouissimo et in februario
 02 primo et 2° die¹ homo qui natus fuerit
 03 post mortem suam nunquam ante
 04 diem Iudicij saluetur ¶ 3
 05 dies in anno ~~sunt obseruandi~~
 06 pre alijs sunt obseruandi prima
 07 8 kalendas aprilis altera 3 kalendas
 08 agusti 3us 3 kalendas octobris
 09 qui in istis diebus hominem uel
 10 pecus insciderit statim aut
 11 4ta die morietur ~~Similiter~~ Similiter
 12 qui pocionem acceperit si mas-
 13 culus uel femina in hijs diebus
 14 tribus mala morte uel cum
 15 labore morientur Item sunt
 16 3 dies uel noctes in anno
 17 in quibus si ullus vir genitus
 18 fuerit sine omni dubio corpus
 19 suum integrum manet usque
 20 in diem Iudicij Prima 6°
 21 kalendas aprilis altera 4to idus
 22 augusti 3^a 4ta kalendas febru-
 23 arij Nota homines sani de
 24 mane habent vrinam albam
 25 ante prandium rubeam post
 26 ~~prandiam~~ prandium can-
 27 didam et ante cenam calidam
 28 versus Sex cente vene toti-
 29 dem quoque sanguine plene Ossa
 30 simul tecta² ~~ieeta~~ sunt octoginta ducenta
 31 Galiga capiti prodest de mane
 32 commesta Oris fetorem tollit
 33 purgatque cruorem

 34 Incipit animancio cru-
 35 orum ut sequitur³

¹ die: bovengeschreven, met verwijsteken.

² tecta: naastgeschreven in linkermarge, met verwijstekens.

³ Regel 34-35: inspringend, maar geen ontbrekende letter, geen representant en geen lombarde.

01 Sanguis omissi de venis *est regula talis*
 02 Si cruor *est albus hominis quasi spuma*
 03 *repertus* Tussim designat
 04 pulmo doloreque natat
 05 Quodsi sulphureus san-
 06 guis fuerit speculatus
 07 Est de cruore talis do-
 08 lor in iecoreque Sanguis
 09 preterea si nare videtur
 10 in vnda Phisicus hunc
 11 hominem dirigit ad lapidem
 12 Si siccus sanguis fuerit
 13 variique coloris Et ve-
 14 luti pannus ~~et~~ scripaticus
 15 rubeus Talem paralis
 16 vexat ubique satis Si
 17 sanguis pure pulsus
 18 dinoscitur esse Inter cu-
 19 tanea pestis ibi do-
 20 mina Si cruor est
 21 mense viridis retinens
 22 satis vnde Cor dolor et
 23 pectus nocte dieque suum
 24 Si rufus ~~pulser~~ pulcer
 25 vnque supraque¹ parumper
 26 Sanus est talis deinde non
 27 dubitabilis Et scio
 28 quod talis subscriptus completur in
 29 illis versus de vena

 30 Prima dies vene mo-
 31 dicum vlt sumere cene
 32 Altera leta dies tertia
 33 tota quies Quarta
 34 petit veniam quintaque

¹ supraque: 'que' bovengeschreven, met verwijsteken.

01 luxuriam Balnea sex-
02 ta petit *sed* septima
03 wlt spaciare Octauis¹
04 poteris *omnibus* ire lotis²

05 G³Oede tijt *van*
06 latene is dat
07 sake dat hem
08 die mensche doet
09 laten *opten* tienden
10 dach van maerte
11 *opten* vij dach inden
12 rechten arm / *opten*
13 vij dach van *aprile*
14 inden slinckeren arm
15 hij en sal sijn licht
16 niet verliesen *Ende*
17 den vierden dach *van*
18 wtgaenden meye of
19 *opten* vijften of in
20 welken arm dat hij
21 wil hij en sal *nummer-*
22 meer den cortse heb-
23 *ben* Die meysters
24 die *herden* vroet wa-
25 ren leerden dat in oest-
26 maent hem niement
27 en soude doen laten
28 noch *pusoen* nemen
29 hij en⁴ heddes *herde* seer
30 te doen *ende* dan soude
31 hijt doen te middage
32 inden wanende dage
33 want dan is die

¹ Octauis: lees 'Octaua'.

² lotis: lees 'locis'.

³ G: lombarde, rood, 3 regels hoog (05-07), met representant.

⁴ en: bovengescreven, met verwijsteken.

01 lucht inder aerden ghe-
 02 menget ¶ Men is sculdich
 03 te scuwen tlaten xij dage
 04 voerden oest ende xv dage
 05 dair nae want alle ve-
 06 nijnde dinghen dan vlie-
 07 gen ende deren seer den
 08 mensche ¶ Drie dage
 09 sijn int iaer onsen vrou-
 10 wen dach in maerte sinte
 11 Iacops dach van galissen
 12 ende sinte andries dach
 13 die dan hem doet laten
 14 hij sal steruen op dien
 15 dach of varinge dair
 16 nae / ende al neemt hij
 17 pusoen het en sal hem
 18 niet helpen Het sijn dage
 19 van ~~en~~ egipten inden wel-
 20 ken hem niement en soude
 21 doen laten om enigen
 22 noet die eerste ma-
 23 nendach in aprile die eer-
 24 ste maendach inden oest
 25 die eerste maendach
 26 van decembri die op dees
 27 dage hem doet laten of
 28 mensche of beeste moet
 29 steruen op dien dach op
 30 vijf dage dair nae ten
 31 seuenden dage en sal hij
 32 niet comen Ende die

01 *pusoen* neemt op die *dage*
02 hij sal *steruen* *voirden* xv dach
03 *Ende* soe wie dat wort ge-
04 *boren* op die *dage* hij sal *steruen*
05 *quader* *dode* *ende* die dan
06 et *gansen* *vlees* hij sal
07 *steruen* *voirden* xv dach
08 *Drie* *dage* *sijn* *ende* alsoe
09 veel *nachte* in die welke
10 *tkijnt* dat wort *geboren*
11 *sijn* *lichaem* sal *bliuen*
12 geheel *toten* *doemsdage*
13 die een is die vij *Kalen-*
14 *de* van *aprille* die ander
15 *Ydus* *augusti* die der-
16 *de* *kalende* van *sporkelle*
17 *Die* *meesters* die *dese*
18 *scienisse* *vonden* *micten*
19 die *vreselike* *dage* *van-*
20 *den* *iare* *ende* *seiden* *datter*
21 *waren* xxxij *ende* wie in
22 *enigen* van dien *dagen*
23 valt in *groter* *siecheit*
24 hij en *vercoeuert* *num-*
25 *mermeer* *weder* / *ende* wie
26 een *wijf* dan *truwet*
27 *sij* *sullen* *haestelic* *sceiden*
28 of mit *rouwen* te *gader*
29 *leuen* *Ende* wie dan *langer*
30 *weech* *begonde* hij en
31 *keerde* *nummeermeer*
32 *weder* of wie dan *grote*

- 01 sake beghint hij en
 02 coems nummermeer ten
 03 goeden eynde Dit sijn
 04 die dage in loumaent
 05 vij die eerste *etcetera* In
 06 aprilte salmen laten die
 07 middel ader yeghen
 08 peresim ende opaticos
 09 In septembri ende nouem-
 10 bri die hoeft ader
 11 yegen die hoeft zwere
 12 ende iegen tfernoy vanden
 13 ogen In sporcle die ader
 14 vanden dume¹ Want
 15 dan rust al aertrike
 16 ende al datter binnen
 17 is In dander maenden
 18 en ist niet goet fleu-
 19 botomieren En waer in
 20 noede / nooet en beit
 21 dach tijt noch vre son-
 22 der vi kalende van oest totter
 23 ix van septembri binnen
 24 dien en ist niet goet
 25 laten want dan wast
 26 tbloet mer dair nae
 27 moetmen houden den tijt
 28 ende micken den loep
 29 vander mane Item die ma-
 30 ne out v x xv xx
 31 xxv xxx in desen en
 32 salmen niet laten
- 33 Zinziber *est calidus et siccus sic dicitur esse*
 34 Hoc pectus mollit reuma cum fleumate tollit²

¹ dume: boven de u een doorgehaalde punt op de i.

² Regel 33-34: breder, in ondermarge.

[110r]

[illustratie aderlaatman]

aries

vena pollici

vena labij

vena ex naso

vena frontis

vena *sub angulis oculorum*

vena lingve

taurus

cancer

leo

virgo

scorpio

gemini

funis brachij

mediana

cephalica

assellaris

basilica

sichri

vena pollicis

sagittarius

capricornus

aquarius

piscis

sophena

sciatica

renalis

siluestris¹

¹ Identieke termen voor (aders in) beide armen, handen, benen en voeten zijn eenmalig afgeschreven. Let op: bij de voeten wijzen niet alle aders met dezelfde namen naar dezelfde plekken.

01 C¹Ompotus
 02 est sciencia
 03 considerans
 04 *tempora* distincta *secundum*
 05 motum solis et lune²

 06 Primo quid mensis. quid
 07 annus. *quid* lustrum. *quid* indictio
 08 . *quid* seculum. quid euum. *quid* dies
 09 . *quid* septimana patebit pro-
 10 cedendo ¶ Lustrum est spacium
 11 quinque annorum ¶ Indictio est
 12 spacium quindecim annorum ¶
 13 seculum est spacium ~~centorum~~
 14 centum annorum ¶ Euum est
 15 spacium trium annorum Mino-
 16 res partes diei sunt iste ¶
 17 Quadrans hora momentum
 18 vncia et actomus ¶ Qua-
 19 drans est quarta pars diei natura-
 20 lis id est 6 hore ¶ Hora autem est
 21 vicesima quarta pars diei natura-
 22 lis / Momentum est xl^a pars hore
 23 ¶ Vncia est duodecima
 24 pars momenti ¶ Actomus
 25 est xlvij^a pars vncie uel
 26 indiuisibilis est uel hora
 27 10 puncta ¶ Punctum 10
 28 momenta ¶ Et hoc diuiditur
 29 in 60 minuta Notandum
 30 ergo quod dierum alius naturalis alius
 31 artificialis Naturalis est
 32 spacium ab ortu solis ad
 33 ortum id est ~~ortum~~ spacium 24

¹ C: lombarde, blauw, met rood penwerk (NB Utrechts draakje), 3 regels hoog (01-03), met representant.

² Compotus ... lune (01-05): introductie in grotere letter (formata).

01 *horarum Sed dies artificialis*
 02 *est quam diu sol est in nostro*
 03 *emisperio Nota ergo quod dies*
 04 *naturalis secundum diuersos diuersa*
 05 *habet principia siue nomina*
 06 ¶ *Christiani enim incipiunt*
 07 *diem naturalem a media nocte*
 08 *et ibidem terminat hac ratione*
 09 *quia legitur christus natus fuisse*
 10 *in medio noctis diei dominice*
 11 ¶ *Arabes a meridie quia*
 12 *dicunt solem factum fuisse in*
 13 *meridie secundum eius motus*
 14 *desiderantur dies naturales*
 15 ¶ *Iudei a tempore vespertino*
 16 *ymitantur illam auctoritatem*
 17 *Genesis. factum est vespere*
 18 *ac mane dies vnus*
 19 *Alij agentes secundum sensum*
 20 *ut wlgus incipiunt diem*
 21 *naturalem ab ortu solis quia*
 22 *sol tunc efferatur supra*
 23 *nostrum orizontem Merito*
 24 *debet incipere dies naturalis*
 25 *quando sol ascendit et secundum*
 26 *hoc incipiunt principia as-*
 27 *tronomie Nota quod dies*
 28 *septimane septem habent ap-*
 29 *pellaciones diuersas secundum*
 30 *diuersos Philosophi*
 31 *enim denominant quemlibet*
 32 *diem septimane ab eo pla-*
 33 *neta qui dominatur in prima*
 34 *hora illius diei Dicunt enim*
 35 *successiue dominari pla-*
 36 *netas per horas Sunt*

01 *autem septem planete quorum*
 02 *nomina et ordo possunt retineri*
 03 *per hos versus Post sim sum*
 04 *sequitur vltima luna subest*
 05 *Iupiter atque venus bene sunt*
 06 *sat marsque¹ malignus*
 07 *Sol et marcurius cum*
 08 *luna sunt mediocres vel*
 09 *sic² Sinchea marcurius*
 10 *venus et sol mars ioue*
 11 *satur Supponitur ergo quod*
 12 *saturnus dominatur in prima hora*
 13 *diei sabbati Iupiter in 2^a*
 14 *mars in 3^a sol in 4ta ve-*
 15 *nus in 5ta marcurius in 6*
 16 *et luna 7^a Iterum luna dominatur*
 17 *in 14 et post in vicesima prima*
 18 *saturnus in 20^a 2^a Iupiter*
 19 *in 20 3^a Mars in 20 4ta*
 20 *et non sunt plures hore in*
 21 *die naturali relinquitur quod sol*
 22 *dominatur in prima hora diei*
 23 *sequentis qui dicitur dies solis*
 24 *consimiliter computetis habebitis quod*
 25 *luna dominetur in prima hora*
 26 *diei sequentis diem solis*
 27 *et ita de alijs Secundum*
 28 *hoc quidam medici condunt*
 29 *pociones uel faciunt mu-*
 30 *niciones Considerant*
 31 *enim vtrum planeta*
 32 *beniuolus uel maliuolus*
 33 *dominetur in illa hora*

 34 *Hec est questio que sic fit³ A*
 35 *nominibus planetarum nominan-*
 36 *tur dies septimane sed*

¹ sat marsque: lees 'saturnus marsque'. Verkorte woorden (of syllaben) zonder afkortingstekens komen vaak voor in verzen die bedoeld zijn als geheugensteuntje. In het vervolg zijn deze niet geannoteerd.

² vel sic: bruin onderstreept.

³ Hec ... fit: bruin en rood onderstreept.

01 *quidem est ordo in planetis*
 02 *quo ad suos circulos quare*
 03 *ergo dies septimane non denomi-*
 04 *nantur secundum istum ordinem planetarum*
 05 *vt statim post diem saturni sequeretur*
 06 *dies Iouis et tunc dies martis*
 07 *etcetera de alijs Racio huius est*
 08 *cum vigintiquatuor hore sunt*
 09 *attribute planetis et septem*
 10 *sunt planete Vnde si quilibet*
 11 *eorum assumat sibi tres horas*
 12 *non remanebunt nisi tres hore*
 13 *que attribuende sunt tribus*
 14 *planetis Ex hoc patere potest*
 15 *quod si aliquis dies¹ denominetur ¶ ab*
 16 *vno planeta dies sequens*
 17 *denominabitur a planeta tercio*
 18 *post illum ¶ Christiani autem sicut*
 19 *Beda Iheronimus et alij vi-*
 20 *ri religiosi primam diem*
 21 *septimane appellant diem*
 22 *dominicum siue primam feriam*
 23 *dominicum quia tali die natus est*
 24 *dominus tali eciam die resurrexit*
 25 *et tali die mundum fecit*
 26 *feriam primam et vocauit quia*
 27 *feriare idem est quod celebrare*
 28 *et illum diem dominicum debemus*
 29 *celebrare et cessare ab omni*
 30 *opere peccati et manuali*
 31 *et dicitur feria a ferendis victi-*
 32 *mis quia olim festiuis diebus*
 33 *ferebantur ad templa victime*
 34 *et holocausta Eciam 2^{am}*
 35 *diem septimane appellant*
 36 *2^{am} feriam etcetera de alijs*

¹ dies: naastgeschreven in rechtermarge, met verwijstekens.

01 Nomen tamen ~~non~~ sabbati non
 02 mutauerunt vt appellarent
 03 eum septimam feriam quia tali
 04 die requieuerat dominus ab
 05 omni opere quod patrarat
 06 et Iterum requieuit in sepulcro
 07 Sabbatum enim sonat quod requies
 08 et ideo retinet tale nomen
 09 Diem vero illum quem nos di-
 10 cimus dominicum appellant
 11 Iudei primam sabbati id est prima
 12 die post sabbatum Iterum quem
 13 dicimus diem lune appellant
 14 2^{am} sabbati etcetera de alijs
 15 per ordinem Dicitur autem a
 16 dis quia quidam dixerunt
 17 planetas esse deos a quibus
 18 denominantur dies Item si
 19 in hoc anno aliquod festum sit
 20 in die sabbati idem festum erit
 21 in anno sequenti die dominica
 22 Videtur ergo quod idem festum quod termi-
 23 nat septimanam in hoc anno erit
 24 initium alterius septimane in
 25 anno sequenti Septimana
 26 dicitur a septem et mane quasi
 27 habens septem mane id est tempora
 28 matutina et sumitur ibi pars
 29 pro toto Dicitur autem Ianua-
 30 rius a Ianua quia sicut per
 31 Ianuam est introitus in atrium
 32 ita per Ianuarium ~~est~~ in annum
 33 vel dicitur a Iano qui fuit bi-
 34 ceps ita Ianuarius habet
 35 duplicem faciem quia videt
 36 finem anni terminantis et prin-
 37 cipium anni incipientis ab

01 ipso Item februius dicitur a febre
 02 quia tunc homines solent febri-
 03 citare Item aprilis dicitur ab aperi-
 04 endo quia tunc pori terre aperi-
 05 untur et procedunt herbe et
 06 folia ab arboribus Dicuntur
 07 autem Kalende quasi colende quia primus
 08 dies cuiuslibet mensis cele-
 09 brabatur ab antiquis In honore
 10 iunonis uel dicuntur Kalende
 11 a calo quod est voco quia tunc
 12 preco ascendebat locum emi-
 13 nentem et clamat qualiter¹
 14 calo si nundine deberent
 15 durare per 4^{or} dies sex-
 16 cies si per 6 et ideo dicuntur
 17 kalende in plurali quia pluries
 18 clamabat calo ¶ None
 19 dicuntur a non quia nullus
 20 deus habuit festum in nonis
 21 Vnde Ouidius Nonarum tute-
 22 la carent Dicuntur none a
 23 nundinis quia ~~tot~~ per tot dies
 24 nundine durabant quot sunt
 25 none propter statuta innoua-
 26 ta et renouata singulis
 27 mensibus quondam apud ro-
 28 mam ¶ Idus vero dicuntur
 29 quasi diuisiones quia diuisio
 30 mensis fere in duas partes
 31 equales quia tunc diuidebantur
 32 nondine / Nota quod in
 33 quolibet mense sunt duo
 34 dies qui dicuntur egri ma-
 35 li et egipciaci Egri quia
 36 secundum opinionem quorundam

¹ qualiter: lees 'quater'.

01 si quis egrotaret hijs diebus vix uel *nunquam conualescet* Mali
 02 *quia* malum fuit incipere *aliquod opus propter* malas *constellaciones*
 03 Egipciaci *quia* ab eis erant inuenti *eciam propter* decem plagas
 04 Vnde Versus Sanguis rana culex musce moriens
 05 pecus vlcus Grando nox locuste mors prius orta ne-
 06 cans Vnde Augurio decies¹ *etcetera* Nota *quod in* quolibet
 07 anno sunt 32 dies qui *secundum grecos* acres periculosi et
 08 infelices sunt In Ianuario sunt septem *etcetera* maledicti
 09 sunt isti dies *quia* qui in illis diebus oprimitur non surget
 10 qui nascetur non viuet et si vixerit in paupertate viuet
 11 qui vxorem duxerit non habebit prosperitatem nec erit a-
 12 mor inter eos paupertatem pacientur omnibus diebus vite
 13 sue In predictis diebus non vendas non emas non plantes
 14 non edifices nec *aliquod opus facias* nam maledicti sunt isti
 15 dies vt supra dictum est *etcetera* hic nichil deficit²

¹ Sanguis ... decies (04-06): versregels, rood onderstreept.

² hic nichil deficit: kleiner geschreven, gemarkeerd met afbakeningslijntjes.

01 D¹Ie wil weten sonder boec
 02 Die misdage alle *ende* sonder soec
 03 Te tellen an die hant sine
 04 Bider herten sonder pine
 05 Dan soe moet hij vesten sciene
 06 Van elker maent versen viere
 07 Dair hij² in die misdage ~~alle~~
 08 Van elker maent bi vinden sal
 09 Elke sillaba meer noch min
 10 Brenget enen dach in
 11 *Ende* die eerste sillaba altoes geeft
 12 Dien misdach diemen dair af heeft
 13 *Ende* al dat ghi met swarten siet
 14 Sijn dage diemen viert niet
 15 *Ende* elke sillaba die is roet
 16 Brenget in een misdach groet
 17 Die eerste vingher der luchter hant
 18 Doet iv³ algader dit bekant
 19 Op wat dage sij sullen sijn
 20 Nv marct well die lere mijn
 21 Vanden vinger dat eerste let
 22 Is altoes maendach dat wel weet
 23 Alsoe suldi tellen voert
 24 Die eerste dach telker maent behoert
 25 Op sijn let ommer beghint
 26 Dan elken dach dair nae ghij vint
 27 Wacht dat ghij niet meer maect naer
 28 Sillaben dan ghij vint dair
 29 Dus weti ~~alle~~ alden calendier
 30 Als iv clayskijn leret hier

¹ D: lombarde, rood, 3 regels hoog (01-03), met representant.

² hij: bovengeschreven, met verwijsteken.

³ iv: lees 'u'. Zo ook in regel 30.

- 01 A loumaent¹
 02 iaersdach² dan verilt
 03 dertiendach ghij dan hebben ~~wilt~~ zilt
 04 Kalenden anthonis fabi
 05 Vincensis pauwels mit valerij
- 06 *dam* sporcle³
 07 Bri licht blasis aecht mant
 08 Sporcle anbert⁴ volcht te hant
 09 Kalen iuliens dach coemt saen
 10 peter mathijs moetter staen
- 11 de maerte⁵
 12 In maerte sinte victorym⁶
 13 Dair nae sal gregoris sijn
 14 Ka gheertruid *ende* benedictus
 15 marien dach hebdi dus
- 16 ge aprile⁷
 17 In april ambrosis es
 18 Een marie volcht des
 19 Kalenden tel vrsmar bi liste
 20 Ioris marc ewangeliste
- 21 bat meye⁸
 22 philip cruce hil ian
 23 Dair nae niclais dach volcht seruaes an
 24 Ka bernaerd ponciane
 25 Na sint vrbaen volcht germain ane
- 26 wedemaent⁹
 27 gerstmaent marcel's bo
 28 goedewael medaert bernaerd soe
 29 balant dach hier toe me zieter
 30 sinte ians dach dan sinte peter

¹ A loumaent: in rood; 'loumaent' inspringend, 'A' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 02, 05 en (foutieve) 10.

² iaersdach: alle door ons onderstreepte fragmenten zijn in rood geschreven (betreft 113r 02 t/m 114r 03).

³ *dam* sporcle: in rood; 'sporcle' inspringend, '*dam*' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 07 en 10.

⁴ anbert: lees 'aubert'.

⁵ de maerte: in rood; 'maerte' inspringend, 'de' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 12 en 15.

⁶ victorym: lees 'victorijn'.

⁷ ge aprile: in rood; 'aprille' inspringend, 'ge' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 17 en 20.

⁸ bat meye: in rood; 'meye' inspringend, 'bat' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 22 en 25.

⁹ wedemaent: in rood, inspringend; voor de strofe staat geen aanduiding van de maandsyllabe 'er'(zie 115r).

- 01 go hoymaent¹
 02 Hoymaent maes martijn naer
 03 honsdage am benedic es daer
 04 Kalen arnout margriet magda
 05 Kers iacop slapers volgen nae
- 06 a oest²
 07 peter steuein in oest donaet
 08 dan laurens daer staet
 09 Ka maria honsdaghe enden
 10 nae bertelmeeus suldi ian vende*n*
- 11 fos piecmaent³
 12 Gillis piecmaent bertiin gheeft
 13 Maria dien dach heeft
 14 cruce nacht lam dit wel miel
 15 mattheus apostol dan telle michiel
- 16 a arselmaent⁴
 17 Bamise apoliin moet staen
 18 denijs dair nae adaen
 19 Kalen luux dach met elf dusijn
 20 crispiin dan simoen met quijn
- 21 dri slachmaent⁵
 22 Al heilich nae set ic
 23 ledenaerd met martiin bric
 24 no casis vic ~~h~~ ka⁶
 25 cle Katerine met an
- 26 fex hormaent⁷
 27 loy hormaent barbar clays dus
 28 ~~he~~

¹ go hoymaent: in rood; 'hoymaent' inspringend, 'go' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 02 en 05.

² a oest: in rood; 'oest' inspringend, 'a' (lees 'ci', zie 115r) in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 07 en 10.

³ fos piecmaent: in rood; 'piecmaent' inspringend, 'fos' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 12 en 15.

⁴ a arselmaent: in rood; 'arselmaent' inspringend, 'a' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 17 en 20.

⁵ dri slachmaent: in rood; 'slachmaent' inspringend, 'dri' in linkermarge, door lijntjes verbonden met regels 22 en 25.

⁶ no casis vic ~~h~~ ka: misplaatste tekst, wellicht een ogensprong, vergelijk 114r 02; de juiste tekst ontbreekt.

⁷ fex hormaent: in rood; 'hormaent' inspringend, 'fex' in linkermarge op 114r, door lijntjes verbonden met regels 113v 27 en 114r 01 en 03.

- 01 marien soe volcht lus¹
 02 nicasis victor hebben thomas ili
 03 dan kerst sthe ian kin thomaes sil
- 04 C²Isio ianus epi sibi vendicat ‡ oc ponti mar an
 05 Prisca fab ag vincenti pau po nobile lumen
 06 Bri pur blasus agat februo scholastica valent
 07 Iuli coniunge tunc petrum mathiam inde
 08 Marcius adria *per* decoratur gregorio cir
 09 Ghertruid alba bene iuncta maria genitrice
 10 April in ambrosij festis ouat atque tiburci
 11 Pet valer *sanctique* geor *marcique* vitalis
 12 Philip crux et god iohan latiin epi ne ser et sof
 13 Maius in hac serie tenet vrbanum sequitur pe
 14 Mic marcelle boni dat iun *primi* bar odulphi
 15 Vitique mar *prothas* al³ *sancti* io le io dor le pe pau
 16 Iul proces martiin ac⁴ wil kili fra *bene margar* apostol
 17 Arnulfus prax mag ab cris iacobus *pan* fel abdon
 18 Pe steph steph *prothas* six do si ro lau tibur yp eus
 19 Sumpcio gab mag augus thymo *bartholo* ruf fi col *auc* ti
 20 Egidium sep habet nat gorgon *prothoque* crux nic
 21 Eu lamberteque math mauricius et da mi mich ye
 22 Remi sub octobre *marci* di vic *arcique* calix
 23 Galle lucas et vndim sese crispini simonis quin
 24 Omne nouembre le wil quateo mar le brixijque
 25 Post oc elisa ce cle cris katherina sat an

¹ In de linkermarge de maandsyllabe 'fex'; deze is getranscribeerd bij de bijbehorende maandnaam (zie 113v).

² C: lombarde, rood, 3 regels hoog (04-06), met representant.

³ al: l verbeterd uit t, slecht zichtbaar door vlekvorming.

⁴ ac: lees 'oc'.

- 01 Eligi barba nico concep et alma lucia
 02 Sanctus ab inde thomas¹ modo nat steph io pu thome sil
- 03 F²Ilius esto dei celum bonus accipe *grates*
 04 Fructus alit canos et gallica bellica danos
 05 Cambit edens grifo boab dicens fitet argos
 06 A b c sunt extra d e f intra g quoque supra
 07 Detur equo frenum gladius ac bella coegit
- 08 Ternus 3³ vndin 11 nod 19 octo 8 sed 16 quinque 5 tred 13 ambo 2 decem 10 doc 18
 09 Septem 7 quin 15 quartus 4 duod 12 iota 1 nouem 9 sep 17 vi 6 quart 14
- 10 G spacium gesolreut in spacio⁴ caput est f linia effaut in linea terminus eius
 11 Per digitos scandunt sed arebemi *quoque* tangunt
 12 Alteram iuncturam ia ianuarius mar marcius capit auricularis
 13 Eius terna feb februarius ap aprilis may mayus iun Iunius iul Iulius auque augustus sequentes
 14 Est sine din februus sine to pril iunius augus
 15 October sine tred et ambo december tenet eque
 16 Sic scians saltum blasus si ambrosij le celle steph pe steph sub remi sub quoque gique eligij
 17 Septuagesima quadragesima pascha dies passche rogacionum penthecostis prisca bru februo ne
bene ci marci e epi dato sedem
 18 Cibri marcius april philip nic iul pe egi remi *omne decem*
 19 Pol radix sep et oc tenet *indicis altera no de*
 20 Post lune saltum per sex menses *no~~a~~ de*
 21 Progreditur sursum sed diu fugiendo deorsum

¹ thomas: bovengeschreven, met verwijsteken.

² F: lombarde, blauw, 2 regels hoog (03-04), met representant.

³ Regel 08-09: de nummers zijn boven het voorgaande woord geschreven, in rood.

⁴ Regel 10-17: de door ons onderstreepte fragmenten zijn kleiner geschreven boven het voorgaande fragment, soms met verwijsstreepjes.

- 01 Cat aquarius¹ las piscis gor aries at taurus ser gemini dul cancer post leo sump virgo eu libra
gal scorpio y sagittarius luci capricornus
- 02 Post epiphania ~~lune~~ primacio lune pri pri di di d pascha fiet
- 03 Ia fe mar ap May iun iul au sep octo nouem de
- 04 Dominee 1² deus 2 infunde 3 nobis 4 dona 5 gracie 6 beati 7 apostoli 8 iacobi 9 pijs 10³
- 05 Meritis 11 reple 12 tuos 13 famulos 14 bonis 15 qui 16 subdis 17 colla 18 gencium 19
- 06 Nota *quelibet dictio istius collecte continet vnum annum et quotquot*
07 *sunt littere in qualibet dictione tot sunt septimane a die dominica sequente*
08 *die*⁴ *natalis domini usque ad septuagesimam et cum semel exple-*
09 *ueris iterum incipe domine deus etcetera et valet in eternum*⁵
- 10 Adam degebat ergo civos adrifex
- 11 Te querens sero
- 12 I⁶C wil v seggen mit mijnre macht
- 13 Van compoten die meeste cracht
- 14 Ander dinc sal ic v toe
- 15 Seggen *ende* toghen hoe
- 16 Aerdrike *ende* tfirmament
- 17 Sijn gescepen al omtrent
- 18 Ende hoe die sonne *ende* mane
- 19 Bi naturen plegen te gane
- 20 Ende die andre planeten mede
- 21 Waer af elc mensche heuet sede
- 22 Sijn complexie *ende* sijn nature
- 23 Want ons seget die scrifture
- 24 Dat elke creature die leuet
- 25 Hoer nature van bouen heuet
- 26 Algader vanden seuen planeten

¹ Regel 01-02: de door ons onderstreepte fragmenten zijn kleiner geschreven boven het voorgaande fragment, in regel 01 met verwijsstreepjes.

² Regel 04-05: de nummers zijn boven het voorgaande woord geschreven, in rood.

³ pijs 10: wegens plaatsgebrek op einde vorige regel geschreven, gemarkeerd met afbakeningslijntjes.

⁴ die: lees 'diem'.

⁵ Regel 06-09: kleiner geschreven.

⁶ I: lombarde, rood, 1 regel hoog (12), met representant.

- 01 Ghi sult noch hoeren hoe sij heten
02 Mercket hoe ic sal beghinnen
03 Verstaet wel soe muechdi winnen
04 Want wildi lesen altoes voert
05 Eer wel verstaet elc woert
06 Van dien dat ghi sult hier hoeren
07 Vwe pine is dan al verloren
08 Dit en slacht andren boeken niet
09 Want elc woert datmen hier siet
10 Moetmen seker sijn ende verstaen
11 Eermen voert sal lesen gaen
12 Die cracht van astromien ic sal
13 Ende van naturen v seggen al
14 Mer dat behoert den calendiere
15 Wil ic voren seggen sciene
- 16 Die quatertemperen vanden iare
17 Wil ic v leren openbare¹
- 18 D²Ie aerste woensdach dat bekent
19 Nae grote vasten auont
20 Dandre nae pinxten dage leit
21 Des woensdages dat is waerheit
22 Die derde doe ic v gewach
23 Des woensdaechs nader crvcken dach
24 Die die maent september in heeft

¹ Regel 16-17: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

² D: lombarde, rood, 2 regels hoog (18-19), met representant.

- 01 Die vierde quatertempere gheeft
 02 Des wil ic wel ter waerheit lyen
 03 Die eerste woensdach nae sinte lucyen
- 04 Item notandum quod quatuor temporum est vnum ieiunium trium
 05 dierum Ieiunamus enim in vere quia sicut tunc omnia ~~virent~~
 06 virent. ita in nobis vireant opera virtutum uel ut in
 07 nobis temperetur ille humor qui assimilatur veri id est sanguis
 08 qui est calidus et humidus Ieiunamus enim in estate ideo
 09 ut simus feruentes in karitate uel ut in nobis temperetur
 10 ille humor qui assimilatur estati scilicet colera que est calida
 11 et sicca Ieiunamus in hieme quia sicut tunc fluunt folia
 12 et moriuntur herbe ita in nobis vicia moriantur et de-
 13 fluant vel ut in nobis temperetur ille humor qui assimilatur
 14 ~~autompno scilicet melancolia~~ hiemi scilicet fleuma que est fri-
 15 gida Ieiunamus in autompno ut in nobis perueniant
 16 fructus bonorum operum uel ut in nobis temperetur ille humor
 17 qui assimilatur autompno scilicet melancolia que est frigida
 18 et sicca Prima expositio est theologorum 2^a pertinet
 19 ad medicos quibus autem diebus ista ieiunia debeant
 20 celebrari patet per hos versus¹
- 21 Dat crux lucia cineres karismata dya
 22 Cum sit in angaria quarta sequens feria vel sic
 23 Dat lucia cinis ieiunia spiritus et crux
 24 Post crux post cineres post spiritus atque lucie
 25 Quarta sequens feria tibi sunt ieiunia vera²
- 26 Die hem wil des bewinden
 27 Die xij vigilien³ vanden iare te vinden⁴
- 28 P⁵ Aesschen ende assensio
 29 Ende pinxdach alsoe
 30 Sinte iansdach als men maect
 31 Cronen dairmen onder waect
 32 Sinte peter ende sinte pouwels dan
 33 Die volgen cortelic dair an

¹ per hos versus: rood onderstreept.

² Regel 04-25: de Latijnse tekst is kleiner geschreven; in het vervolg van het handschrift is dit steeds het geval.

³ vigilien: ondergeschreven, met verwijsteken.

⁴ Regel 26-27: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

⁵ P: lombarde, blauw, 4 regels hoog (28-31), met representant.

- 01 Daer nae sinte laurens
02 Xli dage bet ghens
03 Inden oest onser vrouwen feeste
04 Vanden iare die alre meeste
05 Dair nae die ewangeliste
06 Sinte matheeus die vele wiste
07 Sinte symon mit sinte iuden
08 Alse die scrifturen luden
09 Alre heiligen ende sinte andries
10 Ende kersdach wien twiuelts dies
11 Nv heb ic v geseit al
12 Vigelien diemen vasten sal
13 Die de paeus ghemeenlike
14 Ghebiet te vasten al kerstenrike
15 Waer sede is in menich lant
16 Dat si eren vasten hoeren sant
- 17 Die wil weten tscrickeliar
18 Onthoude dit ende hoerre naer¹
- 19 I²C sal hem seggen hoe hi sal doen
20 Als hij mach tincarnacioen
21 In iiii sticken deelen elc euen groet
- 22 Die wil weten den aduent
23 Hoert ic maken bekent³
- 24 S⁴Inte Andries dach besie
25 Den naesten sondach dat is hie
26 Achter of voren dat verstaet
27 Aldair die aduent in gaet
28 Gheuallet die dach sinte andries
- 29 ¶⁵ Opten sondach sijt seker dies

¹ Regel 17-18: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

² I: lombarde, rood, 2 regels hoog (19-20), met representant.

³ Regel 22-23: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

⁴ S: lombarde, blauw, 2 regels hoog (24-25), met representant.

⁵ Paragraafteken in de linkermarge.

- 01 Die aduent sal gaen dair in
 02 Onthout dit wel in uwen sijn
- 03 *Item quare aduentus domini variatur per litteras dominicales*
 04 *et ferias que considerantur in anno solari Ad habendum*
 05 *certum diem aduentus domini sciatur per hoc versus Tres*
 06 *precedentes andream tres precedentes Andreeque dies*
 07 *aduentus sit tibi limes Andree festo vicinior ordine*
 08 *quouis Aduentus domini prima colit feria¹ Cum ergo in*
 09 *hijs vij diebus iam dictis et continue sumptis vnus illorum*
 10 *de neccessitate sit dies dominica eo celebrabitur dies*
 11 *aduentus domini²*
- 12 Wie hem des wil bewinden
 13 Dat hij paesschen wil vinden³
- 14 H⁴Oe hij coemt in elc iair
 15 Die reghel seghet openbaer
 16 Die niet en liecht in gheenre maniere
 17 Hij telle dage drie ende viere
 18 Van ingaende maerte dair na hij sie
 19 Waer die mane heeft dage drie
 20 Van dien moet hij tellen mee
 21 Nochtan dage tien ende twe
 22 Die eerste sondach nae dit termijn
 23 Dat moet die heilige paesdach sijn
- 24 Hier muecht ghij weten ouerwaer
 25 Der manen oude in tander iair⁵
- 26 Q⁶Vansis ghij weet nv die mane
 27 Hoe out sij is van ontfane
 28 Wildijt alsoe weten al
 29 Hoe out sij tander iair wesen sal

¹ hoc versus Tres ... feria (05-08): versregels, rood onderstreept; 'hoc versus' hoort niet bij het vers, is wel rood onderstreept.

² Regel 03-11: kleiner geschreven.

³ Regel 12-13: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

⁴ H: lombarde, rood, 2 regels hoog (14-15).

⁵ Regel 24-25: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

⁶ Q: lombarde, blauw, 2 regels hoog (26-27), met representant.

- 01 Op desen seluen dach nv hier
 02 Sonder te siene inden kalendier
 03 Elf dage doet dair toe an
 04 Tander iair hebdise dan
 05 Alsoe menich elue als ghij
 06 Dair toe doet dit hout van mi
 07 Haer oude alsoe menich iair
 08 Hebdi opten dach aldair
 09 En waer dat moet ghij verstaen
 10 Als het bouen xxx dage sal gaen
 11 Xxx dage men der of werpen sal
 12 Ende behouden tander getal
- 13 Wilt ghij weten ter wilcker tijt
 14 Wanneer die mane bi nachte scijnt¹
- 15 W²ltu weten ~~telker tijt~~ in dijn gedachte
 16 Hoe menighe wile elke nachte
 17 Die mane scijnt hoer outhede
 18 Sultu tellen dair ter stede
 19 In dien dat si is dan int wassen
 20 Drie weruen alsoe veel sultiere toe cassen
 21 Van dijnre summe dat getal
 22 Deele in clare viuen al
 23 Alsoe menighe viue alst heeft an
 24 Alsoe menige wile licht sij dan
 25 Ende alsoe menige dach als dair
 26 Bouen den viuen comet naer

¹ Regel 13-14: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

² W: lombarde, rood, 2 regels hoog (15-16), met representant.

01 Alsoe menich punt scinet soe
02 Ouer die wilen mede toe
03 Ende vijf punten altoes sijn
04 Een wile int manen scijn
05 Als ghij dit micket vander manen
06 Mer als si is in hoeren wanen
07 Soe suldi hoer outhede
08 Voeruoets micken dair ter stede
09 Ende dat van xxx is min
10 Seldi merken in uwen sijn
11 Drie werf alsoe veel dan
12 Sult gier toe doen an
13 Ende deelent in viuen voert
14 Als ghijt int wassen hebt gehoert
15 Dus muecht gij weten alle nachte
16 Sonder sien in v gedachte
17 Soe waer gij siet ouer al
18 Hoe lange die mane scinen sal
19 Exempel wil ic v bescreuen
20 Hier van desen beden gheuen
21 Quansis si is nv achte dage out
22 Doet ter toe dan drie uout
23 Soe hebdi xxxii dan
24 Die ses werue v hebben an
25 Dat sijn ses wilen dair
26 Die twe dier ouer sijn naer
27 Een half wile een half punt min

- 01 Als ic v leerde brenghen sij in
 02 Quansis sij heeft xx dage an
 03 Soe is sij int breken dan
 04 Hier op staet v¹ wel te siene
 05 Van xxx brecter tiene
 06 X doetter drie werf toe
 07 Soe vele als ic v leerde hoe
 08 Dan soe hebdi xl daer
 09 Die soe deelt in viuen naer
 10 Soe hebdi die wilen saen
 11 Nv soe waent dit wel verstaen
- 12 ¶² Die mane te xvden dage
 13 Beghinnet breken alle slage
 14 Als die mane int suden staet
 15 Die see dan int suden gaet
 16 Ende als sij is oest of west
 17 Dan ebbetet dats niet gemest
 18 Twe werf elker dagelike
 19 Gheualt dit in al aertrike
 20 Het wassen alle wacke dinghe
 21 Mitter manen sonderlinge
 22 Ende alle wacke dinghen wanen
 23 In dat breken vander manen
- 24 Hier muecht ghii merken ende verstaen
 25 Hoe die planeten omme gaen³
- 26 A⁴Ldus is hemelrike
 27 Gescepen ende aertrike

¹ v: bovengeschreven, met verwijsteken.

² Paragaafteken in de linkermarge.

³ Regel 24-25: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

⁴ A: lombarde, blauw, 2 regels hoog (26-27).

[119r]

- 01 Ende algader tfirmament
- 02 Als ic v sal doen bekent
- 03 Vanden seuen planeten
- 04 Wil ic nv laten weten

[illustratie hemelsferen]

oriens solsticiu*m* estiuale auster occidens solsticiu*m* hyemale aquilo

Celum empirium ubi locus beatorum ubi anime sancte requiescunt et est spera immobilis

Spera mobilis

Spera cristallina

Spera saturni qui est summus planetarum

Spera Iouis

Spera martis

Spera solis

Spera veneris

Spera marcurij

Spera lune

Spera ignis

Spera aeris

Spera aque

terra immobilis

- 05 Hoer loep is onder tfirmament
- 06 Mer ghen isser soe wel bekent
- 07 Als die sonne ende die mane
- 08 Dese kent elc wel na minen wane
- 09 Dandre viue alte male
- 10 Die en kent men niet soe wale

01 Het en sij dat astromie doet
 02 Sij kennense wel dier of sijn vroet
 03 Ende ic wil v noemen alle
 04 Nae dien dat elc sijn stede valle
 05 Vanden isser twee
 06 Bouen der manen min no mee
 07 Deen bouen den andre gheset
 08 Elc heeft proper cracht dat wet
 09 Der mane naest marcurius
 10 Ende dair bouen soe loept venus
 11 Dats auonts sterre in dietsche woert
 12 Si coemt voir die sonne voert
 13 Som wijl dan heet soe
 14 Lucifer ic seg v hoe
 15 Dats lichtdrager dees ij namen
 16 Heeft sij ghene tijt te samen
 17 Want als sij auonts westwert staet
 18 Ende na der sonnen ghaet
 19 Dan heet sij *vesperus* int latijn
 20 Dat wil die auontsterre sijn
 21 Bouen desen tween planeten
 22 Die bouen der manen sijn geseten
 23 Loept die sonne sekerlike
 24 Si verlicht al aertrike
 25 Bouen den drien soe hoge sij es
 26 Dat haer cirkel geloeft mi des
 27 Twaelf werf¹ alsoe groet is sonder waen
 28 Als die cirkel vander maen

¹ werf: bovengeschreven, met verwijsteken.

[120r]

- 01 Die in xxx dage haeren loop doet
02 Als ic v sal maken vroet

03 Hier muechdi weten sonder waen
04 Hoe aen die sonne ontfanct die maen¹

[illustratie zon/maan]

- 05 A²Ls die mane an die sonne ontfaet
06 Wel xxx dage sij dair nae gaet
07 Som wile meer som wijl mijn
08 Dit merc elc in sinen sijn
09 Eer sij ter sonnen comen can
10 Ende ander werf ontfaen dair an
11 Hets waer sij loept tfirmament
12 Binnen xxvij dage omtrent
13 Ende dair toe viij wilen mede
14 Die sonne die loept dat waerhede
15 In ccc dage tfirmament
16 Ende lxx al omtrent
17 Ende van eenen dage tfierdendeel
18 Dat houde wij stille tes wij geheel
19 Een dach connen gemaken dair naer

¹ Regel 03-04: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype. Staat er in de linkermarge een teken?

² A: lombarde, blauw, 2 regels hoog (05-06), met representant.

01 Dit is altoes int vierde iaer
 02 Dien dach doetmen achter staen
 03 En daet mens niet het soude noch gaen
 04 Kersdach in die meeste dage
 05 Dat weet ic wel sonder sage
 06 Dair om heet dat vierde iaer
 07 Scrickel iair ic seg v waer
 08 Coempt die sonne ter eerster stede
 09 Ende het effent al dair mede

10 ¶¹ Venus *ende* marcurius
 11 Loepen omme oec aldus
 12 Mitter sonnen den seluen ganc
 13 Euen cort *ende* euen lanc
 14 Bouen der sonne soe loept maers
 15 Cont wil ic v maken haers
 16 Sij loept omme tfirmament
 17 In vier iaren al omtrent
 18 Bouen maers Iupiter gaet
 19 Tfirmament omme dat *verstaet*
 20 In twaelf iaren *ende* dair
 21 Bouen loept saturnus naer
 22 In xxx iaren tfirmament
 23 Soe loept hijt al omtrent
 24 Elker deser planeten ganc
 25 Is hij cort of is hij lanc
 26 Es van westen ten oesten waert
 27 Dat an die mane openbaert
 28 Want als sij is oest ontfaen
 29 Auonts sien wise west wert staen
 30 Des anders auonts noch oest bet *aen*
 31 Dit mach merken wijf of man

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

[121r]

- 01 Hier bi machmen wel verstaen
- 02 Dat sij ten oesten willen gaen
- 03 Alsoe doen die andre sesse
- 04 Dair ic af segge dese lesse
- 05 En waer dat snelle firmament
- 06 Dat van oesten ten westen rent
- 07 Het trectse mit hem teenre somme
- 08 Elcs daechs een werf omme
- 09 Nochtan haeren ganc sij gaen
- 10 Als ic v sal doen verstaen¹

[illustratie planeten en huizen]

virgo est domus mercurij *et est frigidum et siccum ut terra et predominatur in ventre*
Mercurius frigidus et siccus facit pulmonem electrum viridum

libra est domus veneris *et est calidum et humidum vt aer et dominatur in vmblicis*
venus frigidus et siccus facit ren stagnum purpur

scorpio est domus martis *et est frigidum et humidum ut aqua et dominatur in virga virili*
Mars calidus et siccus facit fel cuprum nigrum

sagittarius est domus iouis *est calidum et siccum vt ignis et dominatur in femoribus*
Iupiter calidus et humidus facit iecur es blaium

capricornus est domus saturni *est frigidum et siccum vt terra et dominatur in genubus*
saturnus frigidus et siccus facit splen plumbum grisi

aquarius est domus saturni *calidum et humidum vt aer et dominatur in cruribus in cruribus*
saturnus frigidus et siccus facit splen plumbum et grisi

pisces est domus *frigidum et humidum vt aqua et dominatur in pedibus*
Iupiter calidus et humidus facit iecur es blaium

aries est domus martis *est calidum et siccum vt ignis et dominatur in capite*
Mars calidus et siccus facit fel cuprum nigrum

taurus est domus veneris *est frigidum et siccum vt terra et dominatur in collo*
venus frigidus et siccus facit ren stagnus purpur

gemini est domus mercurij *est calidum et humidum vt aer et dominatur in brachijs*
Mercurius frigidus siccus facit pulmonem electrum viridus

cancer est domus lune *frigidum et humidum ut aqua et dominatur in pectore*
luna frigidus humidus facit cerebrum

leo est domus solis *et est calidum et siccum vt ignis et predominatur in corde*
Sol calidus et siccus et facit cor aurum

¹ Staat er in de linkermarge een teken?

- 01 Mict dat hier een wiel rent
 02 Dair seuen vliegen crupen omtrent
 03 Die vij vliegen crupen oestwert
 04 Ende twiel gaet mit snelre vaert
 05 Ten westen waert het trecket omme
 06 Die vij vliegen tot eenre somme
 07 Nochtan sullen sij dair iegen gaen
 08 Aldus doe ic v verstaen
 09 Dat elc planete int tfirmament
 10 Deen iegen der ander rent
 11 En had alsoe god niet geset
 12 Een hant wile dat wel weet
 13 Soude die werelt niet gedueren
 14 Want tfirmament in corter vren
 15 Soude veel te seere gaen
 16 En ware dat sijt al wederstaen
 17 Nochtan canse tfirmament
 18 Niet soe ~~s~~ houden het en rent
 19 Ouer anders sins enen graet
 20 In hondert iaren dat verstaet
 21 Soe brenct die graet enen dach in
 22 Luttel meer of luttel min
- 23 Hoert der planeten hoecheit
 24 als aristotiles die meyster seit¹
- 25 A²Lden ghanc der planeten

¹ Regel 23-24: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

² A: lombarde, blauw, 2 regels hoog (25 en witregel daarboven), met representant.

- 01 Heb ic v nv laten weten
 02 Nv wil ic v hoer hoecheden
 03 V allen hier nv leren mede
 04 Hoe hoege sij zijn van aertrike
 05 Sal ic v seggen sekerlike
 06 Ende dair nae hoe groet elc es
 07 Die waerheit sult ghij hoeren des
 08 Als ptholomeus ende alphagaen
 09 In haeren boeken doen verstaen
 10 Die bi redenen proeuen wel
 11 Die puer waerheit ende niet el
 12 Bider dicheit van aertrike
 13 Proeuen sijt wel sekerlicke
 14 Pine sal icker an leggen
 15 Eer ict in rime wel sal seggen
- 16 Circa planetas est sciendum de numero et de
 17 motu eorum Septem sunt planete numero *scilicet saturnus*.
 18 . Iupiter. Mars. Sol. Venus. Mercurius et Luna
 19 Et sciendum *quod* omnis planeta *preter* solem / *aliquando*
 20 est retrogradus / *aliquando* directus / et *aliquando* stacionarius
 21 et *propter* diuersum eius motum in epicyclo / *quando*
 22 vero retrogradus debiliter *quando* directus fortiter
 23 *quando* fluit / *quando* vero stacionarius mediocrius
 24 3° notandum *quod* omnes planete sunt in signo
 25 ut anima in corpore *secundum* disposicionem corporis
 26 operantur et dicantur signa planetarum Omnes
 27 planete *preter* solem et lunam habent duas domus
 28 ut manifestum est in figura perfecta Nota
 29 eciam *quando* planeta calidus intrat signum
 30 calidum tunc augmentatur sua caliditas / et si planeta¹

¹ Regel 16-30: inspringend, kleiner geschreven.

[122v]

01 erit *frigidus diminutur*¹ sua *frigiditas et hoc tenuerunt antiqui*
02 *pro exemplo per quod diu ante tempora consideraauerunt etcetera*²

[illustratie huizen]

Figura domorum³

Oriens *prima domus* ascendens *in orientem*

Secunda pars celi

Tercia pars celi

Quarta *angulus terre*

Quinta pars celi

Sexta pars celi

Septima pars celi in *occidente*⁴

Octaua pars celi

Nona pars celi

Decima *medium* celi

Vndecima pars celi

Duodecima pars celi

03 I⁵C wil beghinnen aen die mane
04 Als sij naest pleecht te gane
05 Aertrike soe isser tusschen dan
06 C Dusent ix^M milen an
07 Ende xxx milen toe
08 Ende een halue dus loept soe
09 Dat tusschen haer *ende* aertrike
10 Ten naesten dus veel is sekerlike

¹ *diminutur*: lees 'diminuitur'.

² Regel 01-02: kleiner geschreven.

³ *Figura domorum*: met rode inkt geschreven.

⁴ *occidente*: lees 'occidente'.

⁵ I: kapitaal, rood, 2 regels hoog (03-04). Er is geen ruimte opengelaten voor een lombarde.

[123r]

[illustratie maan]

- 01 Die mane dapper ende snel¹
- 02 Luna est planeta infimus frigidus humidus et beni-
03 uolus Et proprie regit omne humidum cuius motus est proprie
04 velocissimus Et respicit homines fleumaticos ydropicos
05 epilemticos Et breuiter omnes pacientes de causa
06 humorali cum ~~h~~ omnes homines habent regem²

¹ Regel 01: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, onderschrift bij de illustratie. In de linkermarge naast de illustratie staat een maansikkeltje getekend.

² Regel 02-06: kleiner geschreven.

[123v]

[illustratie Mercurius]

- 01 *Marcurius* simpel ende wijs¹
- 02 Dair die mane ten hoechsten es
03 *Marcurius* es ten naesten des
04 Cc M ende achte dusentich
05 Ende v^c dair toe lech
06 Ende xlij milen mede
07 *Marcurius* es dair *ter* naester stede
- 08 *Marcurius est* temperate *complexionis* beniuolus
09 et libenter comitatur *disposicionem* illius planete
10 cui *coniungitur* siue bono siue malo *motus eius est* sicut
11 *motus solis respicit enim homines bene domitos facundos sapientes*
12 lenes *moris non magni corporis flauis coloris*²

¹ Regel 01: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, onderschrift bij de illustratie.

² Regel 08-12: inspringend, kleiner geschreven.

[124r]

[illustratie Venus]

01 *venus* heft der mynnen prijs¹
02 Daer hij ter hoechster stede staet
03 Venus dair ter ~~neder~~ nederste gaet
04 Ende aldus vele isser toe
05 Als ic v sal toghen hoe
06 V^c m milen tot eenre stede
07 Ende xlvij M mede
08 D cc milen ende vijftich
09 Aldus vele ist nv sich

¹ Regel 01: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, onderschrift bij de illustratie. In de linkermarge naast de illustratie staat klein geschreven: *venis* (lees 'venus').

[124v]

- 01 Tusschen aertrike ende *venus*
02 Dair sij ten hoechsten coemt aldus
- 03 *Venus est planeta frigidus et humidus temperate*
04 *beniuolus et motus eius¹ est fortis sicut motus solis*
05 *et directus non a parte epicicli sui sicut est a motu*
06 *marcurij aspicit autem Iuuenes lasciuos*
07 *comantes se et speculantes luxuriosos*
08 *libenter amantes facientes opera mulierum*
09 *et cum eis conuersantes²*

¹ *eius*: boven de e een doorgehaalde tilde.

² Regel 03-09: inspringend, kleiner geschreven.

[125r]

[illustratie zon]

- 01 Die sonne behagel *ende* heet¹
02 Waer venus ten hoechsten gaet
03 Die sonne dair ten leechsten staet
04 Dus vele coemtet int getal
05 Als ic v nv seggen sal
06 Xxxvj hondert dusentech
07 Milen *ende* dair toe lech
08 Xl dusent milen mede

¹ Regel 01: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, onderschrift bij de illustratie. In de linkermarge naast de illustratie staat klein geschreven: sol.

[125v]

- 01 Soe hebstu der sonnen hoechede
02 Dat si van aertrike staet
03 Als si ons ten naesten gaet
- 04 Sol est *calidus* et *siccus* *beniuolus* *informans*
05 *vitam id est lumen omnibus virtutibus naturalibus* in motu
06 *mediocris* et *est planeta pulcrorum splendorum*
07 *reuerendorum* in facie et *in omnibus* qui libenter
08 *mulieribus conuersantur*¹

[illustratie Mars]

- 09 Mars fel *ende* wreet²

¹ Regel 04-08: inspringend, kleiner geschreven.

² Regel 09: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, onderschrift bij de illustratie.

[126r]

- 01 Mars coemt ons ten naesten daer
02 Der aerden coemt hij niet bet naer
03 Daer en es toe alle wile
04 C warf c dusent mile
05 Ende xxx^c dusentech
06 Milen ende dair toe lech
07 Lxvij M milen mede
08 Dus hebstu die hoechste stede
09 Tusschen der¹ aerden ende mars
10 Mer dair hij meest es verre
- 11 Mars *est quintus planeta et est calidus et siccus maliuolus*
12 *mediocris suo motu proprio nec multum tardus nec multum*
13 *velox et est planeta iracundorum rixantium calidorum crisporum*
14 *maliuolantium et superborum*²

[illustratie Jupiter]

¹ der: bovengeschreven, met verwijsteken.

² Regel 11-14: inspringend, kleiner geschreven.

[126v]

- 01 Iupiter hoech *ende* vroet¹
- 02 Dair si ons ten versten is ouer waer
- 03 Iupiter coemt ons ten naesten dair
- 04 Wel soe verstaet mine lere
- 05 Dus verre ist no min no mere
- 06 Xxxviiij c dusentech
- 07 Milen *ende* dair toe lech
- 08 Lxv M milen an
- 09 Iupiter hoecheden hebstu dan
- 10 Als sij naest der aerden gaet
- 11 Mer als sij ten hoechsten staet
- 12 Iupiter *est planeta calidus et humidus beniuolus mediocris*
- 13 in motu suo *proprio aliquantulum tardus et est proprius planeta*
- 14 *virorum qui sunt benigni et graciosi religiosi et reuerendi*
- 15 *inter omnes et habent barbam spissam et subrufam ut fiunt calui*²

[illustratie Saturnus]³

¹ Regel 01: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, bijschrift van de illustratie op 126r.

² Regel 12-15: inspringend, kleiner geschreven.

³ In de rechtermarge naast de illustratie staat klein geschreven: *saturnus*.

[127r]

- 01 *Saturnus* fel ende quaet gemoet¹
02 Daer coemt ten naesten *saturnus*
03 Der wilker hoecheit is aldus
04 Ccc warf c dusentech
05 Milen ende dair toe lech
06 Lxviij c milen an
07 Ende xvj M milen dan
08 Ende cc ende vijftich
09 Dits *saturnus* hoecheit sich
10 Als sij naest aertrike gaet
11 Mer als sij ten hoechsten staet
12 Soe coemt hij aent firmament
13 Dair die sterren staen omtrent

14 *Saturnus est septimus planeta frigidus et siccus*
15 vite *contrarius nature inimicus in motu suo proprio versus*
16 orientem valde tardus et est *proprius planeta virorum*
17 *maiorum macrorum nigrorum siccorum ponderosorum*
18 et maliciam hn² *habencium et raram barbam et hominum*
19 *maculancium vestes suas*³

[illustratie blauwe cirkel met 22 gele sterren]

- 20 VIIt ghi die waerheit weten des⁴

¹ Regel 01: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype, bijschrift van de illustratie op 126v.

² hn: aanzet tot het daaropvolgende 'habencium', maar niet doorgestreept.

³ Regel 14-19: inspringend, kleiner geschreven. Staat er in de linkermarge bij regel 19 een teken?

⁴ Regel 20: inspringend; op de kantlijn representant w van niet uitgevoerde lombarde, V van 'VIIt' met lichte inkt aangevuld.

- 01 Hoe hoege ten firmamente es
 02 Dair die sterren al in staen
 03 Nv hoert ic salt v seggen saen
 04 D c warf c dusentech
 05 Milen *ende* dair toe lech
 06 Lij c M ~~len~~ mede an
 07 Ende lvij M dan
 08 Ende dair toe sultu doen v hondert
 09 Ic waen v dit algader wondert
 10 Ende aldus hoege ~~e~~ ist sekerlike
 11 Totten sterren van aertrike
 12 Noch meer noch min¹ dan trechte getal
 13 Heb ic v geseit hier al
- 14 Nv hoert hier dan is gheen ghile
 15 Hoe groet dat wesen mach een mile²
- 16 N³V wil ic v vroet maken dan
 17 Hoe vele een mile heeft an
 18 Een stappe dat sijn voete viue
 19 Beide van manne *ende* van wiue
 20 Twe dusent stappe dats een mile
 21 Van groete voeten alle wile
 22 Groete voete sijnt dat ic mene
 23 Van dien en vintmen nv en ghene
 24 Mer die milen nae astromyen
 25 En sijn aldus niet des wil ic lyen
 26 Lanc sijn sij iij M cubitus
 27 Hier voermaels matmen dus
 28 Vanden ellenboge ter hant
 29 Also ist cubitus genant

¹ min: bovengeschreven, met verwijstekens.

² Regel 14-15: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

³ N: lombarde, rood, 2 regels hoog (16-17), met representant.

[128r]

01 Ende¹ Hij hout i*Semis* voet
02 Als die lettre verstaen doet
03 Was een filosooph hiet rabanus
04 Seit dat ix voete hout cubitus
05 Noe die arke alsoe mat
06 Ende cccc cubitus was lanc dat vat
07 Ende vijftich cubitus wijt
08 Ende xxx hoech des seker sijt
09 C stappen ende vijf ende twintich
10 Ouer een gemet dat lech
11 Aldus settent groete clercken
12 Ouer al in hoeren werken
13 Mer elcs lantsceps wet
14 Heeft nv andre milen geset

[illustratie zon]

15 nv wil ic v voert doen weten
16 hoe groet sijn die vij planeten²

17 Elke ieghen aertrike
18 Die sonne des es sekerlike

¹ Ende: naastgeschreven in linkermarge.

² Regel 15-16: inspringend, met rode inkt geschreven in ander lettertype.

[128v]

- 01 C warf ses *ende* vijftich
- 02 Meere dan al aertrike sich

[illustratie maan]

- 03 Nv merct van al aertrike geheel
- 04 Dat lxxxix deel
- 05 Alsoe groet die mane es
- 06 Orconde ptholomeus des

[illustratie ster met 6 punten]

- 07 Nu deelt aerdrike echt¹
- 08 In xij M recht
- 09 Mercurius es meere niet
- 10 Dan enich deel dat ghij hier siet

[illustratie dubbele ster met 12 punten]

¹ In de linkermarge een teken (verticaal streepje met een kruisend horizontaal streepje).

[129r]

- 01 *Ende* xxxvij warf sekerlike¹
- 02 Es venus meere dan aerdrice

[illustratie dubbele ster met 12 punten]

- 03 Anderhalf aerdrice geheel
- 04 Es mars groet *ende* tachten deel

[illustratie dubbele ster met 14 punten]

- 05 Iupiter xvj warf es
- 06 Meere dan aerdrice geloeft des

[illustratie dubbele ster met 16 punten]

- 07 Meere dan aerdrice dit verstaet
- 08 Xij warf es saturnus die opperst gaet
- 09 *Ende* elke groete sterre die es

¹ In de linkermarge een teken (verticaal streepje met twee kruisende horizontale streepjes).

[129v]

01 Int firmament sijt seker des
02 C warf meere dan
03 Al aerdrike heeft an

[illustratie blauwe cirkel met 9 gele sterren]

04 Vanden minsten sterren is elke
05 Diemen bekennen mach die welke
06 Achtien weruen si meere es
07 Dan aerdrike sijt seker des
08 Ende het en is sterre ghene
09 Die hier bouen schijnt soe clene
10 Viel si su¹ soude bedecken
11 Al aerdrike ende ouer strecken
12 Alphagaen ende ptholomeus
13 Seggen in hoeren boecken dus
14 Ende het es te proeuene goet
15 Die van astromyen es vroet
16 Nv moeghdi seggen dair en is ghene
17 Sterre sij en scijnt soe cleene
18 Hoe mochten sij groet wesen dan
19 Ende mense niet meere sien en kan
20 Hier toe seg ic antworde goet
21 Hoer grote² hoecheit dit doet
22 Want ic dit weet wel ouerwaer

¹ su (sii?): lees 'si'.

² grote: geschreven op regeleinde, met verwijstekens.

[130r]

01 Hinge een ant firmament daer
02 Liet hij sijn oghen sinken
03 Hem en¹ soude aerdrike niet dinken
04 Alsoe groet alst tscarpe es
05 Van eenre naelden sijt seker des

[illustratie blauwe cirkel met komeet]

06 H²Oert gij sult verstaen
07 Men siet op sulke tijt opgaen
08 Tsmorgens in die dagharaet
09 Dat vanden planeten en is ghene
10 Noch vanden sterren groet noch cleene
11 Die ant firmament staen
12 Beneden der manen sij alle gaen
13 Wat het es moechdi hoeren hier
14 Het en es el niet dan een vier
15 Een lucht³ is onsteken claer

¹ en: bovengeschreven, met verwijstekens.

² Lombarde, 2 regels hoog (06-07), met representant.

³ lucht: t bovengeschreven.

01 Die hanghet *ende* bernet dair
02 Som tijt ist van dier naturen
03 Dat het langhe mach geduren
04 Mer die staert die soe strect
05 Dats die wachede diere toe trect
06 Dat seit aristotiles
07 Vijf manieren van desen es
08 Haer namen sijn cometen
09 *Ende* een boec doet ons weten
10 Als een in een lant haer *vertaghet*
11 Dat dat lantschap wort geplaghet
12 Want een plage van desen drien
13 Moet *ommer* in dat lant gheschien
14 Die eerste is sterfte ghemene
15 Van ouden ionc groet *ende* clene
16 Dander hongher iaer / die derde
17 Es manslachte *ende* onwerde
18 Van lantsheren onderlinge
19 Siet dit sijn die drie dinge
20 Daerwert dandre sterren staen
21 Sullen dees iij cometen gaen
22 Al dat aristotiles seit
23 Hout ic ouer waerheit
24 Dat in die somerse dagheraet
25 Die comete die noertwart staet
26 *Ende* es een lucht claer
27 Die hanct *ende* bernt dair
28 *Ende* betekent tempeest
29 Wijnt *ende* reghen meest

[illustratie blauwe cirkel met 11 vallende sterren]

- 01 V¹ Dunct oec dat sterren scieten
 02 Ende sterren scot vallen lieten
 03 Het en sijn rechte sterren niet
 04 Diemen alsoe scieten siet
 05 Het es die lucht die ontsteken es
 06 Ic sal v vroet maken des
 07 Kaerssen siet men oec dic wile
 08 In die lucht ouer een mile
 09 Die blexeme coempt oec vter lucht
 10 Die den luden doet groeten ducht
 11 Nv soe wil ic v vroet maken
 12 Van algader desen saken
 13 Die lucht is al vier
 14 Als ic v sal toghen hier
 15 Boert zeer in een auegers gat

¹ V: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

01 Vwen vingher steect in dat
 02 Ghij sult dair in viinden heet
 03 Ende te onstekene ghereet
 04 Dat en doet el gheen dinc
 05 Dan die lucht diere in ghinc
 06 Die bedromt wort mit dien
 07 Ende en mach niet weder zien
 08 Ende verhit haer seluen dan
 09 Tachtarst coemter vier an
 10 An stael ende anden steen
 11 Machmen zien dit al in een
 12 Alsmen stael anden steen slaet
 13 Datter vier dan wt gaet
 14 Dat vier en cooemt niet uten staele
 15 Noch uten steen dat weet ic wale
 16 Waer die lucht uten tween
 17 Als sij is al in een
 18 Ende die twee harde dinghe
 19 Alsoe hurten onderlinge
 20 Die lucht moet onsteken dan
 21 Want sij niet wel vlien en kan
 22 Nemmermeer onstake die lucht
 23 Mocht sij ghecrigen die vlucht

 24 ¶¹ Aldus inder lucht men siet
 25 Kaerssen ende en is el niet
 26 Dan die lucht die bornet claer
 27 Als of kaerssen hingen dair
 28 Ende sij soe vielen neder
 29 Som wijl harwert som wijl weder

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

01 Dit heeft *men* in die lucht gesien
02 Als dese saken aldus gescien
03 Walmen *ende* wonder groet
04 *Ende* die lucht harde roet
05 Waer of dit cooemt al
06 Ic v hier nv seggen sal
07 Als cooemt een droege lucht
08 *Ende* een ander mit groeter drucht
09 Iaget *ende* bedromt dan
10 *Ende* sij niet ontvlien en kan
11 Sij onsteect *ende* bernt claer
12 Ghescepen na die vorme *van* haer
13 Es die lucht lanc *ende* ront
14 Een kaersse schijnt *ter* seluer stont
15 *Ende* is sij dicke *ende* breed
16 Walme gelike god weet
17 Want wij sien dat ons vier
18 Neempt gesceppnisse hier
19 Nae dien dat sijn die saken
20 Dair wij sijn materie of maken
21 Als die lucht is lanc *ende* smal
22 *Ende* een sterre dair ieghen sal
23 Comen. soe scijnt dat die sterre
24 Haer vier sciet harde verre
25 Nochtan sijnt alle wilen
26 Tusschen menich *dusent* milen
27 Wantet beneden der manen es
28 Als ic v vroet make des

01 Als dit gheuallet op dien dach
 02 Die sonne doet dat niet en mach
 03 Dese dinc wesen gesien
 04 Dat sij dus in die lucht gescien
 05 Duuele sijn oec inder lucht
 06 Ende doen den menigen ducht
 07 Si connen oec wel maken vier
 08 Dat vreselic is ende onghier
 09 Dat sij scieten onderlinge
 10 Dair men of seecht vele dinge
 11 Nacht ridders heten sij
 12 Het sijn duuele dat¹ seg ic di
 13 Haghetissen ende varende vrouwen
 14 Voeden kijnder oec bi truwen
 15 Cobbouts eluen njckers ende maren
 16 Die hem tsmorgens openbaren
 17 Ende comen halen vier
 18 Maren hieten wij dat hier
 19 Zeker het sijn duuelen alle
 20 Die ons ghaerne bruchten te valle
 21 Die duuell pijnt nacht ende dach
 22 Hoe hij ons verlistigen mach
 23 Ende uten geloeue brenghen
 24 Ende proeuet ons mit waren dingen
 25 God moetene weder staen
 26 Dat hij ons niet en moete vaen
 27 Te mijnre materie wil ic keren
 28 Ende wil v vander blexeme leren

¹ dat: bovengeschreven, met verwijsteken.

[133r]

[illustratie blauwe cirkel met bliksem]

- 01 W¹ldi weten waer of cooemt
02 Datmen donre *ende* blexeme nooemt
03 Het oec es een lucht
04 Die onsteect mit groeter drucht
05 Wasem uter aerden slaet
06 Die altoes up climmet *ende* gaet
07 Die een mjst den andren iaecht
08 Ende op toter lucht draecht
09 Die lucht sij dan doen breken
10 *Ende* mit crachte ontween steken
11 Als dan die lucht ymmer moet
12 Sceden dat die wasem doet
13 Int sceden een luut dan gheeft
14 Dat donreslach die name heft
15 *Ende* om dat dan die lucht
16 Bi crachte moet crige vlucht
17 Onsteect sij *ende* weert vier

¹ W: lombarde, blauw, 2 regels hoog (01-02), met representant.

01 Datmen blexeme heit hier
02 Dus es die slach eer daer
03 Ende die lucht onsteecter naer
04 Nochtan zien wi tfier voren
05 Eer wi den slach mogen horen
06 Onse horen is bi dien
07 En is niet soe scarp als ons zien
08 Wi zien vorder dan wi horen
09 Bede achter ende voren
10 Soe dat die lucht droger was
11 Soe die blexeme roder was das
12 Daer die blexeme vallet zoe
13 Vallet totten gronde toe
14 Daer en mach gheen dinc wederstaen
15 Het moet al ter neder gaen
16 Want kepers soe ontween brac
17 Ende gheen arch en hadde dat vat
18 Tswaert oec inden scoe
19 Heeftet soe te broken toe
20 Nochtan gheen arch en hadde de scede
21 Sie doet den menssche dicwijn lede
22 Ende vervaernisse groet
23 Ende slatene dicwijn ter doet
24 Die donreslach en doe gheen ongeual
25 Mar die blexeme doetet al
26 Lyteken sij mede bringet
27 Want hets altoes besinghet
28 Dair dusdanich dinc geschiet
29 Dicwijn oec men ziet
30 Dat voeruoets een wijnt waeyet
31 Dair mede hi zeer draeyt
32 Ende dat die wint warpt ontwee
33 Sterke moelen ende doe hem wee

- 01 Aldus blexemet dan
 02 Soe en es wijf noch man
 03 Hii en wort zeer veruaert
 04 Ende en dar niet zien opwart
 05 Tusschen ons *ende* der manen nv ziet
 06 Dese dinc al is geschiet
 07 Nv sijn tusschen ons *ende der* mane
 08 Duuele inder lucht ic wane
 09 Si weten alle naturen
 10 Ende sij connen alle scrifturen
 11 Als sij die lucht versturmet zien
 12 Ende dat wonder al ghescien
 13 Dat die luden zeer ontsien
 14 Si menghen hem mede in dien
 15 Ende coomter blexeme met
 16 Om dat si quaet doen mogen te bet
 17 Want die viant is ghereet
 18 Als die menssche mijnst weet
 19 Hem te brengen te vallen
 20 Des bescerme god ons allen

 21 V¹Ander blexeme heb ic geseit
 22 Nae mijnre macht die waerheit
 23 Dat icker of in boeke vinde
 24 Dat die donre maken vier winde
 25 Dair si te gadre comen al
 26 Dats logene als ic v togen sal
 27 Donre *ende* blexeme dicwijl draeyt
 28 Dattet niet een vese waeyt
 29 Waer die wint sake van desen
 30 Soe sout meest inden winter wesen
 31 Ende *contrarie* wi alle zien
 32 Inden somer dicke gescien
 33 Als het was een smout weder

¹ V: lombarde, rood, 2 regels hoog (21-22), met representant.

[134v]

01 In die lucht hoghe *ende* neder
02 Mar het wayter gherne naer
03 Want die wint wasset dair
04 In sine boeke aristotiles
05 Seget dat die wint el niet en es
06 Dan droge wasem die op slaet
07 *Ende* upwaert in die lucht gaet
08 Als een droge wasem dan
09 Enen andren coemt an
10 Deen iaeht den andren *ende* steket
11 Dats die wint diere of breket
12 Want die wint en es el niet
13 Dan deen iaeht *ende* dander vliet
14 Hier bi muechdi merken wel
15 Alst zeer waeyt *ende* is fel
16 Dat vele droge wasems dair
17 Es dair die wint volgt naer
18 *Ende* alser up coemt een reghen
19 Die wint wort varinge gelegen
20 Die droge mist wort dan nat
21 *Ende* moet vallen omme dat

[illustratie blauwe cirkel met regen]

- 01 D¹At seit aristotiles
 02 Dat hagel regen el niet en es
 03 Mist die wt aerdrice
 04 Slaet up elker dagelike
 05 Som droge som nat
 06 Som cout som heet om dat
 07 Sijn sij van menigerhande naturen
 08 Datter of wassen telker vren
 09 Som licht som sware
 10 Nature hebben sii dair of ware
 11 Dair gaet oec toe der sonnen hitte
 12 Na dien soe market an ditte
- 13 ¶² Exempel wil ic v geuen hier
 14 Set een pot ouer een vier
 15 Die wasem diere wt gaet
 16 An sijn decsel dat hii slaet
 17 Die wasem vergadert al an dat
 18 Als hij swaer es ende nat
 19 Soe moet hij dan vallen neder
 20 Nochtan climter ander weder
 21 Tfier brenct wasem ende roec
 22 Die ymmer climnet³ upwart oec
 23 Dat hij niet hoger climmen moet
 24 Dair wast bitter ende zoet
 25 Nae dien dat die wasem es
 26 Waster of dinc zijt seker des
 27 Aldus wast no min no mee
 28 In die lucht hagel ende snee
 29 Want uter aerden aldus slaet
 30 Wasem die der upwart gaet
 31 Die zonne trect altoes wasem an
 32 Die sij verteren niet en kan
 33 In die lucht hangende hij blijft

¹ D: lombarde, blauw, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² Paragraafteken in de linkermarge.

³ climnet: lees'climmet'.

- 01 Als aristotiles beschijft
 02 Dair of hagel regen snee
 03 Coomt *ende* ander dingen mee
- 04 ¶¹ Nu wil ic v seggen saen
 05 Als ghij die sonne ziet up gaen
 06 Of westwert si bescinet ter stede
 07 Meerre dan si int zuden dede
 08 Die wacke wasem dit al doet
 09 Dairmen die sonne duer zien moet
 10 Want die wasem es dair nat
 11 Die sonne trectene omme dat
 12 Dan scijnt die *sonne* duer die wachede
 13 Meerre dan si te voeren dede
 14 Iof dan van naturen es
 15 Die wairheit moechdi prouen des
- 16 ¶² Een penninc die licht inden gront
 17 Hij scijnt meerre alle stont
 18 Dan hi es als hij ~~es al~~ buten leit
 19 Hier bi toech ic die wairheit
 20 Het gheuuel op enen dach
 21 Datmen te gadre veel sonnen sach
 22 Dat was bedi got weit
 23 Als ic v nv hebbe geseit
 24 Doet water in veel vatkinē
 25 Ende setse inder sonnen scine
 26 Die sonne suldi in elc sien
 27 Alsoe mochtet wel geschien
 28 Dat vele wacheden hingen
 29 Omtrent die sonne *ende* ghingen
 30 Alsoe veel wacheiden als dair hinc
 31 Alsoe menich³ sceen dair der sonnen rinc⁴

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

² Paragraafteken in de linkermarge.

³ meenich: de e is bovengeschreven, boven een niet doorgehaalde o.

⁴ Voor 'rinc' staat een onleesbaar doorgehaald fragment.

[136r]

01 ~~Ie regenboge diemen ziet~~
02 ~~In die lucht en is el niet¹~~
03 ~~Dan walkinge van menicherhande manieren~~
04 ~~Dair die sonne op seijnt seiere~~
05 ~~Want die regenboge gaet~~
06 ~~Recht iegen dair die sonne staet~~
07 ~~Es sij oest soe es hij weest~~
08 ~~Dit es dine die niet en mest~~
09 ~~Want ray vander sonnen~~
10 ~~Coomter gherne toe geronnen~~
11 ~~Vier verwen geeft ons dit~~
12 ~~Rooet groen gheel ende wit~~
13 ~~Na dier dair die wolken sijn~~
14 ~~Ontfaen sij verwe ant sonnen seijn~~
15 ~~Te gadre regenboge twee~~

[illustratie blauwe cirkel met regenboog]

16 D²Ie regenboge diemen ziet
17 In die lucht es el niet
18 Dan walkinge van menigerhande maniere

¹ Regel 01-02 inspringend, geen representant voor de ontbrekende lombarde (D) en de tekst van regel 01-15 is met een rood kruis doorgehaald. Nagenoeg dezelfde tekst volgt onder de illustratie.

² D: lombarde, rood, 2 regels hoog (16-17), met representant.

[136v]

01 Dair die sonne op scijnt sciene
02 Want die regenboge gaet
03 Recht iegen dair die sonne staet
04 Es sij oest soe es hij west
05 Dit is dinc die niet en mest
06 Want die ray vander sonnen
07 Coomter ghaerne toe gerommen
08 Vier verwen gheeft ons dit
09 Roet groen gheel¹ ende wit
10 Nae dien dair die wolken sijn
11 Ontfaen sij verwe ant sonnen scijn
12 Te gadre regenboge twee
13 Machmen zien ende oec nemmee
14 Aristotiles zeechter meer toe
15 In dietsche machmen niet seggen hoe

[illustratie blauwe cirkel met ring om de maan]

16 W²ldi oec³ weten die dinc
17 Waen coomt die omme rinc
18 Die scijnt of hij om die mane

¹ gheel: een derde e is bovengeschreven, boven dichtgelopen e.

² W: lombarde, blauw, 2 regels hoog (16-17), met representant.

³ oec: bovengeschreven, met verwijsteken.

01 Zulcken tiden plage te stane
02 Hij scijnt groet *ende* wijt
03 Maer ouerwaer des seker sijt
04 Dat beneden der mane es
05 Als hij es al dinctu niet des
06 Want die lucht es harde claer
07 Bouen bider mane dair
08 Weet ghij wattet es die rinc
09 Hets wasem dier op ghinc
10 *Ende* dair te gader alse cleuet
11 *Ende* den ronden rinc gheuet
12 Het en is el niet dan wachede
13 Dier an hanget te dier stede
14 Elc dinc bi naturen
15 Trect tot eenre ronder figuren
16 *Ende* vander manen dat scijn
17 Dooet¹ dat die wachede ront moet sijn
18 Want die mane es selue ront
19 *Ende* bi naturen alle stont
20 Elc dinc maect hare
21 Ghelijc dat wel openbare
22 Der manen scijn mochte sijn soe heet
23 Het soude wachede verteren ghereet
24 Als wort te niete dese rinc
25 Die scijnt of hij om die mane ginc
26 Euen varinge ouer all
27 Dats teken dattet wesen sal
28 In die lucht zoet weder
29 Bede hoech *ende* neder
30 Alsmen an deen side breken siet

¹ Dooet: lees 'Doet'.

[137v]

01 *Ende* an dander zide niet
02 Darwaert dat hij breken begint
03 Van daen soe sael comen die wint
04 Als hij brect in een stat
05 Soe weten die scipmanne wel dat
06 Dat *tempest* sal worden in zee
07 *Ende* en durren ontbeiden niet mee

[illustratie blauwe cirkel met maan]

08 N¹V wil ic v seggen voert
09 Soe ic mach in corter woert
10 Wat dat is dat pleget te stane
11 In die middel vander² mane
12 Dat *men* heit leider gheer
13 Onthout wel voir waer meer
14 Die mane es in eene³ stede
15 Al slecht *ende* al effene mede
16 *Ende* in een ~~stede~~ ander stede ru
17 *Ende* oneffene dat seg ic v
18 Als dinc dat roestich es gedaen

¹ N: lombarde, rood, 2 regels hoog (08-09), met representant.

² vander: boven de e staat een overbodig er-afkortingsteken.

³ eene: de eerste e is bovengeschreven, boven overlappend oe.

[138r]

- 01 Met donckeren *aderen* beuaen
02 Datter effene es *ende* slecht
03 Ontfaet vander *sonnen* tlecht
04 *Ende* tander blijft doncker al
- 05 ¶¹ Eexempel ic v *togen* sal
06 Neemt een glas dat is beuaen
07 Met adren die dair duer gaen
08 *Ende* met striemen in sulcke stede
09 Oneffene *ende* doncker mede
10 Voer v *ogen* hout dat glas
11 Ouer al dairt doncker was
12 Ghij en zult niet duer *mogen* scouwen
13 Dat weet wel in *goeden* trouwen
14 Daert is claer *ende* slecht
15 Zuldi *mogen* duer *sien* lecht
16 Aldus es die mane beuaen
17 Met donckeren *aderen* diere in staen
18 Die gheen licht *mogen* ontfaen
19 Haer nature es gedaen

[illustratie schema firmament en dierenriem]

oest poli zodiaci
west poli zodiaci
colurus

Circulus articus
Paralellus solsticij estiuualis

Colurus

Cancer taurus leo *virgo* libra scorpio sagittarius
Ecliptica capricornus aquarius pisces aries *gemini* linea

Colurus

Circulus² equinoctialis
Paralellus solstij³ hyemalis

Circulus *cancer* citus⁴

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

² Circulus: i bovengeschreven, met verwijsteken dat de verkeerde plaats aanwijst.

³ solstij: lees 'solsticij'.

⁴ *cancer* citus: corrupte tekstplaats, lees 'antarticus'.

[138v]

01 N¹V wil ic ten firmamente gaen
02 Dair al die sterren in staen
03 Leert hier eene schoene dinc
04 Int firmament soe is een rinc
05 Diet firmament al omme gaet
06 Die een zide noertwaert staet
07 Ende dander zide draget zuutwert
08 Scrifture dit al openbaert
09 In xij deelen desen cirkel
10 Deeltmen effen ende wel
11 Elc deel heft een tekijn
12 Des ghij vroeder noch zult sijn
13 Die seuen planeten haren ganc
14 Som cort som lanc
15 Elc na die maniere sijne
16 Moet liden alle dees tekine
17 Als ic v hebbe doen verstaen
18 Hoe sij int firmament omme gaen
19 Elcke creature die leeft
20 Haer nature hier af heft
21 Tide cort tide langhe
22 Verwandelen all bi desen gange

[illustratie maancirkel]

¹ N: lombarde, blauw, 2 regels hoog (01-02).

01 N¹Vttelic ist na minen wane
 02 Die cunste te wetene hoe die mane
 03 Die tekine loopt elc maenscijn duere²
 04 Want die mane heft den cuere
 05 Ons te helpene alre naest
 06 Haren loep mit groter haest
 07 Gaf haer got van hemelrike
 08 Te regneren ewelike
 09 Die werelt ende datter in was
 10 Ende wesen sal als ict las
 11 In eenen boec die was fijn
 12 In dietsche maect ict uten latijn
 13 Ende vant dair in dat sij nochtan
 14 Niet allene gedoen en kan
 15 Maer andere planeten helpen haer
 16 Ende letten somwil dat is waer
 17 Mer die werlt int ghemene
 18 Ontfinc sij van gode allene
 19 Voir alle die andre te bistierren
 20 Menschen vogelen ende dieren
 21 Nature te gheuene ende te wesen
 22 Ende veel meer als wijt lesen
 23 Heeft sij van gode aldus ontfaen
 24 Hier om soe wil ic ane vaen
 25 Des mi een vrient heft gebeden
 26 Soe heb ic dese lere bescreuen
 27 Dair men in³ bekennen mach
 28 Wat goet is doen op elken dach
 29 Of quaet af laten is beghinnen
 30 Watmen verliesen mach of winnen
 31 Hoet weder is of sal keren
 32 Beghinne wij in die name ons heren

¹ N: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² duere: eerste e bovengeschreven, met verwijsteken.

³ in: bovengeschreven, met verwijsteken.

[139v]

[illustratie ram]

01 T¹Eerste tekijn dats aries
02 Dats een ram sijt seker des
03 Aldus noomt scripture hier
04 Elc tekijn nae een dier
05 Dair om en ist niet gedaen
06 Dat dieren ant firmament staen
07 Mer die tijt heft haer nature
08 Na dien dieren alle ure
09 Nae half marte comet saen
10 Die sonne inden ram genaen
11 Die ram is starc voren
12 Mer achter heft hij die cracht *verloren*
13 Alsoe is die sonne dan
14 Want haer cracht wast vort an
15 Sij heft gehad clene cracht

¹ T: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

- 01 In dien winter *ende* macht
 02 Die lenten oec *ende* tiaer
 03 Na astromien gaen in dair
 04 Die werlt was oec in die tijt
 05 Ghemaect des wel seker sijt
 06 Te dien tiden omtrent dien gaenc
 07 Sijn nacht *ende* dach euen lanc
- 08 ¶¹ Als in aries is die mane
 09 Dan ist goet na minen wane
 10 Wech ten oesten wert bestaen
 11 Die met ~~s~~ comansceppen omme gaen
 12 Want ic wel dat hij wijnt
 13 Die darwarts sinen wech beghint
 14 Met viere is dan werken goet
 15 Dinc die dair mede wesen moet
 16 Die laten wille of gaen baden
 17 Raed ic wel heeft hijs stade
 18 Dat hijs besta wil hij winnen
 19 Hets dan oec goet beghinnen
 20 Wat haestelic wil sijn volmaect
 21 Oec weet dat dan wel spaect
 22 Hets dan quaet hoofde dwaen of netten
 23 Ende inden hals ventosen setten
 24 Bloeden ter nuese huwelic leiden
 25 Huse te maken castele ~~te~~ bereyden
 26 Eens anders mans boetscepe gaen
 27 Wt kerken lopen wijch bestaen
 28 Karre maken of brieue scriuen
 29 Die op goet sprekende bliuen
 30 Noch ghenen raet en salmen rueren
 31 Op dingen die lange sellen dueren
 32 Wie dan name medicine

¹ Paragraafteken in linkermarge.

- 01 Hij keertse weder mit groter pine
- 02 Item in quolibet mense Sol dicitur intrare nouum
 03 signum et est signum certum spacium zodiaci ab
 04 astronomis ~~die~~ distinctum et habet quodlibet signum
 05 specialem appellacionem vt patet per hos versus
- 06 Est aries taurus gemini cancer leo virgo
 07 Libra scorpio architenens caper amphora pisces¹
- 08 Primum ergo signum est aries quia secundum quod condit ecclesiam².
 09 tunc factus est sol³ licet dicunt arabes quod factus est sol in leone
 10 Dicitur autem aries animal quod in parte anteriori viget
 11 et in parte posteriori debile est ita sol existens in illa
 12 parte zodiaci que dicitur aries a parte ~~s~~ posteriori scilicet a parte
 13 hiemali parum habet virtutem calorem et siccitatem
 14 In parte vero anteriorj magis scilicet versus estatem vel ut
 15 dicunt quidam aries tota hieme accumbit sinistro
 16 lateri et in estate dextro quia sol tota hieme magis
 17 accedit ad inferius emisperium. estate vero ad superius
 18 quod est ei quasi dextrum latus Item quidam incipiunt annum
 19 a solsticio hiemali quia tunc sol incipit ascendere ad
 20 nos Romulus vero annum suum incipit a marcio iuxta
 21 equinoxium vernale / quia tunc omnia virent et
 22 florent secundum theologos / et factus est mundus ibi xv
 23 Kalendas aprilis⁴ Arabes a solsticio estiuiali quorum
 24 fuit opinio quod factus est sol in leone Quidam incipiunt
 25 a septembri siue ab equinoxio autumpnali propter
 26 illud Genesis⁵ protulit herbam terra virentem
 27 facientem fructum iuxta genus suum
- 28 C⁶Vm luna fuerit in ariete bonum est incipere
 29 iter versus orientem scribere texere ire per mare
 30 armenta nauis componere / ignem in calcem mittere
 31 fenum resecare et omnia facere quorum finis cito desi-
 32 deratur incipere viam bonum est ad vtilitatem consequendam
 33 Sed malum est incipere opus durable scilicet se alicui asso-
 34 ciare edificare coniugium facere domum intrare caput
 35 radere et ventosas in callo⁷ uel in auribus mittere et tocus
 36 capitis medelam sibi prohibet percussus in capite vix⁸

¹ Est ... pisces (06-07): versregels, rood onderstreept.

² condit ecclesiam: corrupte tekstplaats, lees 'credit ecclesia'.

³ factus est sol: bruin onderstreept.

⁴ xv kalendas aprilis: bruin onderstreept.

⁵ Genesis: bruin onderstreept.

⁶ C: lombarde, blauw, 2 regels hoog (28-29), met representant.

⁷ callo: lees 'collo'.

⁸ Regel 02-36: kleiner geschreven. In de marge rechtsonder een teken (verticaal streepje met drie kruisende horizontale streepjes), zie ook 141r.

[141r]

01 *sanabitur optima est minucio sangwinis de brachio*
02 *ingredi balneum vtile est Abraham dilectissimum filium*
03 *suum ysaac in hoc signo immolauit Tempus dat*
04 *calidum et siccum qui in hoc signo nascitur crepidus*¹
05 *erit et graciam habebit in*² *omnibus*³

[illustratie stier]

06 T⁴Ander teken is stier geheten
07 Wair om dit is doe ic v weten
08 Alsoe veel als die stier sterker es
09 Dam⁵ die ram sijt seker des
10 Soe heeft die sonne crachte meer
11 Dan sij hadde inden ram eer
12 Nae half aprilte gaet inden stier

¹ crepidus: lees 'trepidus'.

² in: bovengeschreven, met verwijsteken.

³ Regel 01-05: kleiner geschreven. In de linkermarge iets lager een teken (verticaal streepje met drie kruisende horizontale streepjes), zie ook 140v.

⁴ T: lombarde, rood, 2 regels hoog (06-07).

⁵ Dam: lees 'Dan'.

- 01 Die sonne naden kalendier
- 02 ¶¹ Taurus es dat ander teken
 03 Die mane scrijf ic hier den leken
 04 Soe wanneer dat sij dair in gaet
 05 Die dan doen wille minen raet
 06 Sal grauen houen ende oec setten
 07 Wijnghaert sonder enich letten
 08 Want hij sal in corten uren
 09 Wassen ende lange dueren
 10 Castele husen es dan goet
 11 Funderen dat lange dueren moet
 12 Huwelic salmen dan bestaen
 13 Oec waenic in minen waen
 14 Datmen medicine sal helen
 15 Der mensschen halsche ende kelen
 16 Wiege bestaen es onspoet
 17 Ende wat met haeste wesen moet
 18 Bider aerden is die wint
 19 Die wolken loopen al onsint
 20 Sonder regen in die lucht
 21 Som wil hebben wij den neuel vocht
- 22 *Secundum signum est taurus quia tunc labores taurorum et*
 23 *boum incipiunt apparere unde sicut taurus est animal forcius*
 24 *ariete ita sol existens in eo forcior est virtute quam fuit prius*
- 25 *C²Vm luna fuerit in tauro bonum est incipere ea que in*
 26 *breuem finem habere volunt malum est ire nisi versus*
 27 *meridiem quia si exieris dampnum tamen pacieris malum*
 28 *est intrare nauim et mederi linguam collum guttur*
 29 *nec garismum facies Iacop quasi taurus luctatus est*
 30 *cum angelo Tempus dat frigidum nebulosum*
 31 *et instabile Qui in hoc signo nascitur gratiam habebit*
 32 *et vim in omnem bestiam preter in vxorem³*

¹ Paragraafteken in linkermarge.

² C: lombarde, blauw, 2 regels hoog (25-26), met representant.

³ Regel 22-32: kleiner geschreven.

[illustratie tweelingen]

- 01 T¹Erde teken heet twilinc
02 Dat is twiuoldige dinc
03 Dubbel sijn dair der sonnen crachten
04 Ieghen dat sij te voeren wrachte
05 Nae half meye die sonne gaet
06 Indie twilinc dat verstaet
- 07 ¶² In gemini is goet beghinnen
08 Die vriendschap maken wille of minnen
09 Pays maken onder viande
10 Beghinnen wijch in elken lande
11 Pusoen *ende* medicine
12 Machmen nemen sonder pine
13 Want die arm in desen tiden
14 Mach qualic enich quetsen liden
15 Ic rade dwasen *ende* vroeden
16 Dat sij hem van latene hoeden

¹ T: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² Paragraafteken in linkermarge.

- 01 Ende wachten van wederstoot
 02 Dair mach af comen die doot
 03 Nagele corten is dan quaet
 04 Wt hauene varen dats mijn raet
 05 Mer enich ander werc beghinnen
 06 Raed ic niemant die wil winnen
 07 Want het word ander werf begomen
 08 Oec scriuen sij ons die de wairheit comen
 09 Wanneer dat steruet man of wijf
 10 Dat dair een ander in sciet sijn liif
 11 Laten sal soe wair dat es
 12 Ende gheneest hij sijt seker des
 13 In desen tekene dat hij te dale
 14 Sal vallen in een ander quale
 15 Die oec breect wt yseren bande
 16 Hi wort ghevaen mit groter scande
- 17 ¶ Tercium est gemini quia tunc geminatur virtus solis in calore
 18 et siccitate vel quia¹ sicut gemini depinguntur Iuuenes
 19 amplectentes se ita sol quando est in parte celi quedam
 20 terre nascencia amplectuntur se inferius per radices
 21 et superius pubescunt in herbas
- 22 C²Vm luna fuerit in geminis bonum est incipere ea que
 23 ad hominem pertinent ut matrimonium Copulatio
 24 viri et mulieris qui se alicui associat libertatem
 25 consequetur et honorem bonum est incipere ea que
 26 pertinent ad nauim ordinandum nauim intrare terram
 27 colere seminare et viam ad orientem facere quia
 28 homines inuenient quasi fratres et amicos Sed illi
 29 geminabitur iter malum est mederi scapulas brachia
 30 et manus sanguinem de brachio non minuas
 31 Adam et eua de vno corpore plasmati fuerant
 32 Tempus dat ventosum et serenum Qui in
 33 hoc signo nascitur pauper et debilis erit et in pauper-
 34 tate viuet³

¹ quia: bovengeschreven, met verwijstekens.

² C: lombarde, rood, 2 regels hoog (22-23), met representant.

³ Regel 17-34: kleiner geschreven.

[143r]

[illustratie kreeft]

01 T¹Fierde teken dat es waer
02 Heet creeft *ende* *wanneer* als dair
03 Die sonne is sij *nemmeer* *climmen* en kan
04 *Ende* moet neder wart dalen dan
05 Ghelijc dat die creeft doet
06 Die achterwert set *sinen* voet
07 Die dage beghinnen *corten* dan
08 *Ende* die nachte *lenggen* vort an
09 Na half wedemaent dat *verstaet*
10 Die sonne in die creeft gaet

11 ¶² Als die mane gaet in cancro
12 Indesen soe wil ic wesen vro
13 Want *men* macher of hebben *zeghe*
14 Van comenscappe *ende van* wege
15 Hij moet gaen *ten* noorden waert

¹ T: lombarde, blauw, 2 regels hoog (01-02).

² Paragraafteken in linkermarge.

- 01 Hets dan goet vechten dies beghaert
 02 Ende wat dinge datmen dan wille visieren
 03 In watere dat sal wel tieren
 04 Hets medicine dan nemen goet
 05 Si scriuent dies willen sijn vroet
 06 Dat men nochtan ter borst niet
 07 Cureren sal haer verdriet
 08 Hets dan quaet huse maken
 09 Of funderen want sij laken
 10 Oec soe raed ic openbare
 11 Datter ghiemant in en vare
 12 Of gaen besitten enich goet
 13 Das yemans was die hem bestoet
 14 Of eens anders wie hij sij
 15 Oec est dinghen maken die ghi
 16 Bi viere maken of lange dueren
 17 Het is cout bi naturen

 18 *Quartum est cancer quod est animal retrogradum ita*
 19 *sol illo tempore recedit a nostro emisperio accedens versus*
 20 *inferius Vnde signum illud dicitur tropicum quasi conuersivum*
 21 *et in eo est solsticium estiuale Dico autem solsticium*
 22 *non quia sol aliunde stet Sed quia est in maximo accessu*
 23 *ad cenicht¹ capitis nostri In quibus vero signis*
 24 *contingunt solsticia et equinoxia patet per hos Versus*

 25 *Hec duo solsticia faciunt cancer capricornus*
 26 *Sed noctes equant aries et libra diebus Solsticium²*
 27 *estiuale est circa principium cancri quoniam tunc sol maxime*
 28 *accedit ad cenicht capitis nostri uel ad nostram habi-*
 29 *tabilem Solsticium vero hiemale est circa principium*
 30 *capricornj quoniam tunc sol recedit maxime a nostra habita-*
 31 *bili Item quando sol tendit a capricorno versus cancrum et*
 32 *venit ad illum locum qui est medius inter capricornum*
 33 *et cancrum tunc est vnum equinoxium Sed hoc*
 34 *contingit in vere ideo dicitur equinoxium vernale hoc est*
 35 *circa principium arietis Item quando sol recedit a cancro³*

¹ cenicht: lees 'cenith' (ook in regel 28).

² Hec ... diebus (25-26): versregels, bruin en rood onderstreept. 'Solsticium' hoort niet bij het vers, is wel rood onderstreept.

³ Regel 18-35: kleiner geschreven.

[144r]

01 *tendens versus capricornum et venit ad locum medium*
02 *inter cancrum et Capricornum tunc est aliud Equinoxium et*
03 *quia hoc contingit in autumpno ideo dicitur equinoxium autump-*
04 *nale in septembri scilicet circa principium introitus solis*
05 *in libram Nota quod Iulius cesar et alij sapientes*
06 *perceperunt solem morari in quolibet signo per 30*
07 *gradus et 30 trientes hore et 30 bissemomenti gradum*
08 *appellant ypocrite tantum spacium quantum sol consumit*
09 *in die naturali ex eo quod sol moratur in quolibet*
10 *signo per 30 gradus et 12 signa sunt enim duodecies 30*
11 *gradus id est cccx^{ta} et per consequens totidem dies 30 ~~ergo~~ ergo trien-*
12 *tes hore faciunt decem horas*

13 *C¹Vm luna fuerit in cancro bonum est incipere iter*
14 *per mare et flumina nauim intrare et ea que nauis*
15 *sunt disponere et piscari et omnia facere que in aqua*
16 *fiunt bonum est incipere cuius finis cito desideratur quantum*
17 *ad operis perfectionem ire non dubites si via fuerit*
18 *breuis. et precipue versus septentrionem Inuidia et dis-*
19 *cordia separabunt societatem tunc inceptam / malum est*
20 *mederi ~~peet~~ iecur pectus pulmonem et splenem*
21 *malum est incipere opus durabile nisi forte ad aquam*
22 *spectans Tempus dat nebulosum et aquosum Qui*
23 *in hoc signo nascitur pauper erit paradisum accipiet*
24 *et gratiam habebit²*

[illustratie leeuw]

¹ C: lombarde, blauw, twee regels hoog (13-14), met representant.

² Regel 01-24: kleiner geschreven.

01 T¹Fijste² teken heet libaert
 02 Die heeft enen fellen staert
 03 Het is bouen alle die diere
 04 Seer fel ende onghiere
 05 Alsoe esset bider sonnen
 06 Alssi dair in comet geronnen
 07 Die tijt wort droge ende heet
 08 Ende doet menigen menssche leet
 09 Laten ende nemen pusoene
 10 Es quaet in dien tiden te done
 11 Ghelijc dat dat water vallet
 12 Ouer tfier alsoe geuallet
 13 Dat des menschen bloet vallet dan
 14 Van hitten die hem comen an
 15 Het sijn dan die honsdaghen
 16 Dair of wil ic v sagen
 17 In dit teken libaert
 18 Staet een sterre diet al verclaert
 19 Ende die sterre heet hont
 20 Sij es seer pijnlic alle stont
 21 Suutwaert sij somwijl staet
 22 Ende pijnt ende slaet
 23 Als die sonne es dair bi
 24 Achter of voeren dat seggen wij
 25 Dat het is in die honsdage dan
 26 XI dage hebben sij an
 27 Den seuenden dach in hoeymaent
 28 Ghaensij in datmen wel waent
 29 Ghelijc dat verwoede hont
 30 Es gheuenijnt alle stont
 31 Alsoe es dan die tijt
 32 Bi scrijfturen weten wijt
 33 Nae half hoeymaent soe vaert

¹ T: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² TFijste: lees 'TFijfte'.

- 01 Die sonne inden libaert
- 02 ¶¹ Wanneer wij die mane sien keren
 03 In leone soe est goet heren
 04 Spreken openbaer ende stille
 05 Soe wie met viere werken wille
 06 Sal hebben spoet in desen tiden
 07 Soe ~~oec~~ wie oec wille met haesten liden
 08 Enich werc dats wel mijn raet
 09 Dat hise besta in desen graet
 10 Huse est oec goet ende castelle
 11 Funderen ende die heft gouts² vele
 12 Dat versmede wille beghinnen
 13 Hets dan goet na minen sinnen
 14 Yuweele eerst an doen
 15 Mer hets dan een traysoen
 16 Enen langen wech bestriden
 17 Ende oec lange cleder sniden
 18 Ic wil oec datmen medicine hoede
 19 Want men keerse met bloede
 20 Want herte leuere ende mage
 21 Gheert gheen cureren in desen dage
 22 Noch des mensschen ingewant
 23 Mer soe ist mi wel becant
 24 Dat die tijt is heet ende droege
 25 Som wil gaet die mane soe hoege
 26 In desen teken dat die sterren
 27 Des climmens hem een luttel erren
 28 Ende climmen mede nae haren seden
 29 Des hebben wij neuel hier beneden
- 30 *Quintum est leo quia sicut leo est animal ardentissime*
 31 *nature ita sol existens in illa parte celi ardentissimus*
 32 *et siccissimus est Vnde tunc non est bonum minuj nec*
 33 *purgacionibus vti propter defectum humoris et in tempore caloris*
 34 *et calo³ siccitatis⁴*

¹ Paragraafteken in linkermarge.

² Rondom 'heft' staan verwijstekens die waarschijnlijk aangeven dat 'heft gouds' gelezen moet worden als 'gouts heft'.

³ calo: waarschijnlijk een aanzet tot foutieve herhaling van 'caloris', maar niet doorgehaald.

⁴ Regel 30-34: kleiner geschreven.

[145v]

01 C¹Vm luna fuerit in leone bonum est incipere opus
02 durabile vt domos castra et specialiter domi-
03 neum et dominari societas bona et honorem consequetur
04 malum est incipere iter nisi versus orientem uel opus operari
05 quod ad papam spectat / malum est induere vestes
06 nouas et dare vomitum pocio non sumetur
07 neque aliquem sanguinem exspuat nichil medi-
08 cine aut vicinis partibus cuius exhibeas specialiter
09 stomacho et renibus Daniel missus fuit in
10 lacum leonum Tempus dat calidum et siccum Qui
11 in hoc signo nascitur ausus magnanimus et latro ut
12 sepius erit²

[illustratie maagd]

13 T³Seste teken heet maecht
14 Die en gheenne vrucht en draecht
15 Vol van gestadicheden
16 Ende dair toe van ripen seden
17 Alsoe is die tiit dan
18 Want die vrucht wast nemmeer an

¹ C: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² Regel 01-12: kleiner geschreven.

³ T: lombarde, blauw, 2 regels hoog (13-14), met representant.

- 01 Maer sij gaet *ripen* alle tijt
 02 Dits na half oest seker sijt
- 03 ¶¹ In virgine is haer nature
 04 Droege *ende* cout seit die scrijfture
 05 Hets dan goet saeyen grauen houe
 06 Oec weet dat ic dan loue
 07 Te planten wijngaert *ende* bome
 08 Want sij brengen grote vrome
 09 Hets oec goet gescutte maken
 10 *Ende* dair toe alle saken
 11 Diemen met aerden maken wille
 12 Oec soud ic noede swigen stille
 13 In *gemini piscibus* *ende* in desen
 14 *Ende in* scorpione als wijt lesen
 15 Machmen alle dinc beginnen
 16 Dairmen dubbel an will winnen
 17 Hets dan quaet ~~mae~~ maechden truwen
 18 Ghene wedue en salmen scuwen
 19 Int noerden scuwe dan alle saken
 20 Hets quaet met viere dan maken
 21 Oec en nem gheen medicine
 22 Want die tiit pleecht dan te sine
 23 Cout *ende* droge *van* naturen
 24 Die wolken plegen te scuren
 25 Sonder water in die lucht
 26 *Ende* oec est weder somwijl vocht
- 27 ¶² *Sextum est virgo quia sicut virgo sterilis est ita tempus*
 28 *illud sterile est eo quod nichil producit sed maturat producta*
- 29 C³Vm luna fuerit in *virgine vxorem ducere malum est*
 30 *nisi forte corrupta bonum iter facere nisi ad partes*
 31 *meridionales et artem litterarum incipere scribere*
 32 *texere terram colere pacem facere cum puellis ludere plantare*
 33 *seminare et se alicui associare et vestes nouas*
 34 *induere sed malum est domum intrare locum mutare malum*⁴

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

² Paragraafteken in de linkermarge.

³ C: lombarde, rood, 2 regels hoog (29-30), met representant.

⁴ Regel 27-34: kleiner geschreven.

[146v]

01 est mederi intestina *Sed* maria ante et post partum
02 virgo permansit Tempus dat turbile et frigidum
03 Qui in hoc signo nascitur sapiens erit et sine
04 culpa terminabitur¹

[illustratie weegschaal]

05 T²Seuende teken dats waghenscale
06 Wantmen weet dan wale
07 Dat die dach es euen lanc
08 Iegen den nacht in dien ganc
09 Die herfst gaet dan in
10 Na mijn leringe na minen sin
11 Te half piecmaent moet dus geuallen
12 Dit wil ic maken cont v allen

13 ¶³ Wanneer si es in libra
14 Soe ist als ic mi versta
15 Wech beginnen goet int westen
16 Dien wech houd ic ouer den besten

¹ Regel 01-04: kleiner geschreven.

² T: lombarde, rood, 2 regels hoog (05-06), met representant.

³ Paragraafteken in de linkermarge.

- 01 Diemen dan *beginnen* mach
 02 Alsoe alst ic bescreuen sach
 03 Wie dan comensceppe bedriuen wille
 04 Dien ist goet lude *ende* stille¹
 05 Goet est oec die adre laten
 06 Die dinc beghint het sal *hem* baten
 07 Dat haestelic wil sijn gemaect
 08 Oec weet wel dat dan misraect
 09 Watmen van aerden wille werken
 10 Ghescreuen vand ict oec² van clerken
 11 Dat die ghene slachten den dwasen
 12 Die der nieren of der blasen
 13 In desen twee doet medicine
 14 Die tiit pleecht dan oec te sine
 15 Heet *ende* nat *ende* wel gemoet
 16 Hets dan wt hauenen varen goet
- 17 ¶³ *Septimus est libra quia tunc est equinoxium autumpnale*
- 18 C⁴Vm luna fuerit in libra bonum est nauigare et iter
 19 facere ad orientem seminare plantare vela componere
 20 scribere emere vendere et precipue ea que pondere
 21 vendimur purgacio prodest societas odio separabitur
 22 malum est mederi inferiora ventris *scilicet* ylia renes et
 23 que sunt inferius usque ad pubes Iudas scharioth
 24 consilium fecit cum Iudeis Tempus dat pulcrum calidum
 25 et siccum Qui in hoc signo nascitur luxuriosus traditor
 26 erit et ut sepius mala morte morietur⁵

¹ Regel 04-07: in de rechtermarge staat een strak omlijnd grijs verticaal balkje. Dit staat niet in het handschrift: beeldfout.

² oec: bovengeschreven, met verwijsteken.

³ Paragraafteken in de linkermarge.

⁴ C: lombarde, blauw, 2 regels hoog (18-19), met representant.

⁵ Regel 17-26: kleiner geschreven.

[illustratie scorpioen]

- 01 T¹Achtende teken heet scorpioen
02 Verstaen wil ic v doen
03 Metten staerte venijn het gheeft
04 Die tijt die nature heeft
05 Dat int eynde vanden dage
06 Wort het cout alle slage
07 Cont² is der naturen
08 Groet venijn in allen uren
09 Ter haluer maent na bamesse
10 Coomt scorpioen dats waer lesse
- 11 ¶³ Als die mane is int scorpioen
12 Soe en weet ic wat goet es doen
13 Want dit teken es haer stal
14 Dair sij in heeft ongheual
15 Nochtan ist dan goet ontfaen
16 Medicine na minen waen
17 Inder aerden is dan pinen quaet
18 Oec soe duncket mi goet raet

¹ T: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² Cont: lees 'Cout'.

³ Paragraafteken in de linkermarge.

[148r]

- 01 Dat hem elc hoede dan
02 Te *kennen* wat waer enich man
03 Die berge of bome dan op clomme
04 Ic duchte hem euel quame dair *omme*
05 Der scamelheit salmen niet
06 Medicine doen wats geschiet
07 Oec loeftmen inden scrijfturen
08 Dat het cout *ende* nat is bi naturen
- 09 ¶¹ Octauum est scorpio quia sicut scorpius ~~pungit~~ *pungit*
10 in cauda Vnde Matutina parum² cantos tua³ frigora mordent⁴
- 11 C⁵Vm luna fuerit in scorpione Omne
12 opus incipere malum est nisi ea forte que ad
13 aquam spectant ea vero laudantur que maliciose
14 fiunt vt prodicio furium non incipias iter nec mare
15 transeas / et scias quod in hoc signo luna cadit et infirmatur
16 et ideo ab omnibus operibus bonis impeditur malum est
17 mederi virilia membra. filij israel mare rubrum
18 transierunt Tempus dat nebulosum et aquosum
19 Qui in hoc signo nascitur multas tribulaciones
20 transiet in vita sua⁶

[illustratie boogschutter]

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

² *parum*: bovengeschreven, met verwijsteken.

³ *cantos tua*: corrupte tekstplaats, lees 'cautos iam'.

⁴ *mordent*: wegens plaatsgebrek op einde volgende regel geschreven, met afbakeningslijntjes.

⁵ C: lombarde, blauw, 2 regels hoog (11-12), met representant.

⁶ Regel 09-20: kleiner geschreven.

- 01 T¹Negende teken heet sagitarius
 02 In duutsche scottre dit is
 03 Dat sciet ons den voirwinter coude
 04 Mit hagele mit snee alse houde
 05 Nae alre heiligemisse twe weken
 06 Coomt die sonne in dit teken
 07 Sagitarius hier nae steet
 08 In sijnre nature droege ende heet
 09 Als die mane coomt dair in
 10 Dunct mi goet in minen sin
 11 Onder viande vrientscap maken
 12 Of die gherechte minne doet waken
 13 Vergaderen als ict bezach
 14 Oec est goet op elken dach
 15 In desen tekine die adre laten
 16 Die dan laet het sal hem baten
 17 Wie hem met comanscappe gheneert
 18 Make sinen wech ten oesten weert
 19 Met viere es dan werken goet
 20 Tot gelt te slane heftmen spoet
 21 Oec ist goet dan wijch bestaen
 22 Mer het sal te niete gaen
 23 Oec so raed ic elken man
 24 Dat hi der aerden werc dan niet
 25 En besta oec wats geschiet
 26 Oec soud ic mi sijns ontsien
 27 Die medicine dade den dien
 28 Hets droge ende heet scrijf ic den leken
 29 Want wten oesten sprinct dit teken

 30 ¶² Nonum est sagitarius quia tunc in nos inmittuntur
 31 sagitte temporis scilicet ymbres tempestates grandines et
 32 hyemes

 33 C³Vm luna fuerit in sagittario bonum est facere iter
 34 maxime ad orientem / et omne opus incipere quod cito
 35 debet compleri Ducere vxorem societatem componere⁴

¹ T: lombarde, rood, 2 regels hoog (01-02), met representant.

² Paragraafteken in de linkermarge.

³ C: lombarde, blauw, 2 regels hoog (33-34), met representant.

⁴ Regel 30-35: kleiner geschreven.

[149r]

01 *puerum ad artem ponere ingredi balneum incidere*
02 *capillos minuere sanguinem malum est mederi coxas*
03 *et nauigare Esau propter venacionem amisit be-*
04 *nedictionem Tempus dat calidum et siccum Qui*
05 *in hoc signo nascitur ausus et luxuriosus erit*¹

[illustratie steenbok]

06 T²Iende teken heet capricornus
07 Dat is een dier dat heet aldus
08 Achter een serpent *ende* voir³ een gheet
09 Het is dinc diemen wel weet
10 Als die gheet eten sal
11 Heeft sij op hoir hoeft al
12 Alsoe doet die sonne dan
13 Si gaet *climmende* voert an
14 Mer *achterwert* haren staert
15 Van couden ~~eleke~~ elc mensche uervaert
16 Die winter neemt dair sijn beghin
17 *Ende* gaet na astromien dair in

¹ Regel 01-05: kleiner geschreven.

² T: lombarde, rood, 2 regels hoog (06-07), met representant.

³ voir: bovengeschreven, met verwijsteken.

- 01 Hets dair in oec die couste dach
 02 Vanden iare alst wel sijn mach
 03 Die dage¹ beghinnen *langen* dair
 04 Na half *december* dat is waer
 05 Sal *capricornus* in gaen
 06 Dit doe ic v verwaer *verstaen*

 07 ¶² *Capricornus* als ict vant
 08 Es cout *ende* droge wie *den* lant
 09 Of houe spit of wille saeyen
 10 Ic hope dat hij ghewin sal meyen
 11 Bome *ende* wijngaert salmen *setten*
 12 In desen teken sonder letten
 13 Die werct inder aerden ic waen hij wijnt
 14 *Ende* die oec sinen wech beghint
 15 Int zuden est met comanscapen
 16 Of anders scriuen ons die papen
 17 Winninghe sal hem dair af comen
 18 Oec weet ic wel het sal hem vromen
 19 Die hem in sulc werc gheneert
 20 Dies i³ corten *ende* begheert
 21 Hets quaet nemen enich wijf
 22 Of oec beghinnen strijt of kijf
 23 Waert oec dat een werc *verkore*
 24 Ic weet wel dat hij dair an *verlore*
 25 In te latene enich man
 26 Noch medicine te nemene dan
 27 Die knien en cureert niet
 28 In desen tiden haer verdriet
 29 Hets cout *ende* droege *van* naturen
 30 *Ende* die wijnt pleecht te dueren
 31 Ander aerden al omtrent
 32 Die wolken aen dat firmament
 33 Zootwert sietmen wenden
 34 Die ons den vulen neuel zenden

¹ Boven de e staat een doorgehaalde tilde.

² Paragraafteken in de linkermarge.

³ i: betekenis onzeker; er staat .i. in het handschrift, wat het cijfer 1 kan zijn of het Latijnse 'id est'.

[150r]

- 01 *Decimum est capricornus et sicut capricornus est magnum*
02 *animal et in pascendo erigit se / ita sol ab inferiori*
03 *emisperio accedit versus nostrum emisperium Et dicitur hoc signum*
04 *tropicum quia tunc sol conuertitur ad nos et est tunc solsticium*
05 *hiemale*
- 06 *C¹Vm luna fuerit in capricorno bonum est incipere iter*
07 *versus meridiem per terram siue per mare bonum est*
08 *incipere opus cuius finis cito desideratur bonum est*
09 *arare seminare plantare et uxorem ducere et alteri*
10 *se associare et in aliquo diu laborare et malum*
11 *est mederi genua et neruos Daud goliam strauit*
12 *Tempus dat nebulosum et malum Qui in hoc signo*
13 *nascitur diues amabilis et luxuriosus erit²*

[illustratie waterman]

- 14 *T³Elfte teken is nv hoert*
15 *Aquarius dat is in dietsche woert*
16 *Ghote want sij ten watre behoert*

¹ C: lombarde, rood, 2 regels hoog (06-07), met representant.

² Regel 01-13: kleiner geschreven.

³ T: lombarde, blauw, 2 regels hoog (14-15), met representant.

- 01 Hier af sal ic seggen voert
 02 Als die sonne coomt in dat
 03 Het regent dan *ende* het is nat
 04 Na half loumaent coomt aldus
 05 Die sonne in quarius¹
- 06 ¶² Aquarius heet huse *beginnen*
 07 Te *funderen* wie wil winnen
 08 Of dair in varen oec est goet
 09 Dan huwelic doen of laten bloet
 10 Oec soe is die tiit dan waert
 11 Dinge *beginnen* dat beghaert
 12 Lange te dueren *men* niet sal
 13 Indeser tiit gheen ongeual
 14 Datten beennen hoert *cureren*
 15 Een ander dinc sal ic u leren
 16 Dies ic mi hebbe ~~de~~ bedacht
 17 Wat haestelic wil sijn gewracht
 18 Noch lange wech en sultu niet
 19 Bestaen wes dijns lijfs gesciet
 20 Nature es dan heet *ende* nat
 21 Astronomye scrijft ons dat
 22 Dat dan is goet wt uaren
 23 Want van ghewoente pleecht te haren
- 24 ¶³ Reliqua vero duo signa *id est* aquarius et piscis notant
 25 habundanciam aquarum quia sole exeunte in illis habundant
 26 pluuię Dicitur enim aquarius ab aqua et qualitate et aere
 27 Quidam tamen dicunt quod hec signa denominantur a situ stel-
 28 larum fixarum qui sunt in illis partibus ad modum astrorum
 29 Item luna moratur in quolibet signo per duos dies et sex
 30 horas et per vnum bisse hore
- 31 C⁴Vm luna fuerit in aquario bonum est plantare⁵
 32 seminare sanguinem minuere nauigare et
 33 armenta nauis componere et omnia stabilia incipere
 34 ~~quorum finis cito desideratur~~ malum est incipere
 35 quorum finis cito desideratur et mederi tibias
 36 crura et eorum egritudines dubium est ire aues⁶

¹ quarius: lees 'aquarius'.

² Paragraafteken in de linkermarge.

³ Paragraafteken in de linkermarge.

⁴ C: lombarde, rood, 2 regels hoog (31-32), met representant.

⁵ Achter 'plantare' een doorgehaalde aanzet tot s.

⁶ Regel 24-36: kleiner geschreven.

[151r]

01 *capere bonum est societati associare Iohannes fuit*
02 *baptista in aqua fluminis Iordani Tempus dat*
03 *calidum bonum et siccum Qui in hoc signo nascitur*
04 *negligens erit et sua disperdet*¹

[illustratie vissen]

05 T²Vaelfte teken visch es
06 Ghij muecht mi gelouen des
07 Dat sij cout siin³ ende wac
08 Die tijt doet oec ongemack
09 Den lieden van regen ende van coude
10 Ende andre pine menichfoude
11 Nae half sporcle die sonne gaet
12 In die vische dit wel verstaet

13 ¶⁴ Pisces hebben haer tysoen
14 Alsulc dat dan goet is deen⁵
15 Huwelic ende vriendschap maken
16 Zuluere smeden sonder laken

¹ Regel 01-04: kleiner geschreven.

² T: lombarde, blauw, 2 regels hoog (05-06), met representant.

³ siin: bovengeschreven, met verwijsteken

⁴ Paragraafteken in de linkermarge.

⁵ deen: lees 'doen'.

- 01 Ghescutte maken is *dan* goet
02 Ende wat met watre worden *moet*
03 In watre ist goet scriuen *plaen*
04 Ten noerden wert goet wech *bestaen*
05 Medicine ist nemen *goet*
06 Comenscappe sal hebben *spoet*
07 *Ende* oec goet dairmen an wil *winnen*
08 Salmen in deser tiit *beginnen*
09 Mer hoeti dan van allen *boeten*
10 den teen te doen *ende* *voeten*
11 Hets met viere dan werken *quaet*
12 Die tijt enter naturen *scaet*
13 Sie ic staen in goets gewout
14 Ghelijc die wech nat *ende* *cout*
15 In dese figure men *marken* sal
16 Dese dinc die ~~¶~~ ic seide al
- 17 ¶¹ Cum luna fuerit in piscibus bonum est componere ea que
18 pertinent ad aquam piscari vxorem capere malum
19 est ire nisi versus septentrionem et malum est mederi
20 pedes pedagre et similia Ionas propheta deuoratus fuit
21 per tres dies in ceta Tempus dat nebulosum et
22 aquosum Qui in hoc signo nascitur gratiam habebit et
23 bonum signum in omnibus Sequitur spera hic²

¹ Paragraafteken in de linkermarge.

² Regel 17-23: kleiner geschreven.